

Arkiivaášsenr. 24/544

<u>Ášši</u>	<u>Gos</u>	<u>Goas</u>
018/24	Sámediggeráđdi – dievasčoahkkináššit	30.08.2024-30.08.2024
037/24	Sámedikki dievasčoahkkin	25.09.2024-27.09.2024
007/24	Plána ja finánsalávdegoddi	23.09.2024-24.09.2024

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvoleapmi regionálalaččat - Sámedikki rolla nannet sámi gielaid, oahpahusa, kulturásahusaid ja sámi deaivvadanbáikkiid

Áššeovddideapmi

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta, gč. Dokumeanta 19 (2022-2023), lea gávnahan ahte dáruiduhttinpolitihkka lea mealgadii sivvan viiddes giella- ja kulturmassimii. Sámedikki dievasčoahkkin meannudii raportta vuosttaš gearde njukčamánu 2024. Dalle meannudii dievasčoahkkin oktiibuot ovcci ášši, ja dáid áššiin árvvoštallui raporta hui dehálažžan ja tematiserejuvvon daid doaibmabidjoáŋgiruššansurggiid vuodul maid Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna lei identifiseren, ja sámediggeráđi definieren áŋgiruššansurggiid vuodul. Dáid áššiid mearrádusat leat sáddejuvvon Stuorradiggái vai dat leat mielde go sii meannudit raportta. Go Sámediggi meannudii Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta vuosttaš gearde, de čujuhuvvui ohpihii Stuorradikki ovddasvástádussii sihkkarasit ahte raporta čuovvuluvvo vuogádatlaččat, ja ahte fylkkagielddain, giieldain ja eanetlohkoservodagas lea ovddasvástádus váikkuhit dasa. Sámedikki dievasčoahkkin deattuhii ohpihii ahte Sámedikki politihkalaš ja hálldahuslaš návccaid ferte nannet vai Sámediggi sáhtta čadahit njulendoaimmaid. Dievasčoahkkin dagai maiddáid mearrádusaid maid Sámediggi ieš ferte čuovvulit.

Dát ášši, ášši 037/24, konkretisere gokko Sámediggi oaivvilda ahte Sámediggi ieš ferte áŋgiruššat. Ášši ráddjejuvvo daid oktagaslaš vuoigatvuodaid ektui mat sámiin leat, earret vuoigatvuoda oahpahussii sámegeielas ja sámegeillii, eat ge áiggo dárkilit geahčadit eará fáaldagaid mat addojit dáža dahje nátionála ásahusain ja ortnegiin. Eat ge gieđahala vuodđooahpahusa sisdoalu dán áššis, muhto dan lea dattetge dehálaš muitit. Vai sámi kultuvrra oktan sámegeielaiguin galgá sáhttit nannet maŋŋá dáruiduhttinpolitihka, de fertejit ollugat áŋgiruššat,

erenoamážit dakko bokte ahte Norgga eiseválddit ja skuvlaeaiaggádat čuovvulit geatnegahtton vuoigatvuođaid oahpahussii sámegeiela ja sámegeillii. Sámediggi áigu čilget lagabui Sámedikki rolla dáistaleamis dáruiduhttinpolitihkain, dáruiduhttimiin ja vearrivuodain, almmolaš orgánaiguin ja siviilaservodagain.

Ášši lea Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvuleapmi sámiid vuoigatvuođaid oktavuodas oassálastit sámi searvevuhtii. Sámedikki dievasčoahkkin deattastii áššis 005/24 *Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta – Sámedikki bajitdási árvvoštallamat* ahte dárbu lea vuđoleappot kártet báikkálaš dárbbuid, ja ahte danne áigu Sámediggi gieđahallat dáruiduhttinvahágiid ja njulgendárbbuid sámi báikkálaš servodagain. Vuodđun dán mearrádussii lei dat dovddastus ahte geografijja gulai dáruiduhttinpolitihka hábmemii ja čadaheapmái ja dáruiduhttima proseassaide. Dát ášši čuovvula dan dievasčoahkkinmearrádusa ja geahčada mo sámi servodatduddjoma bokte sáhtá vuosttaldit dáruiduhttinpolitihka negatiiva váikkuhusaid.

Guovddážiis dáruiduhttinpolitihka njulgemis lea ahte buohkat geat dan háliidit, galget oažžut vejolašvuođa váldit ruovttoluotta iežaset sámegeiela, oažžut sámi kulturgelbbolašvuođa ja beassat oassálastit sámi servodateallimii. Sámi giela ja kultuvrra viidáseappot ovddideapmi ja nannen leat maiddá guovddážiis. Das lea Sámedikkis dehálaš doaimma go guoská rámmaeavttuide sámi áshushukseimii, sámi deaivvadansajiide, doarjjaortnegiid ja kursa- ja oahpahusfálaldagaide sámi álbmogii. Ággan dárbut nannet Sámedikki dajai dievasčoahkkin áššis 005/24 ahte «hui ollu das mii boahá ovdan raporttas, sihke fáttáid ja doaimmaeavttohusaid hámis, leat áššit maid Sámediggi ovdal lea meannudan. Sámedikki viiddis doaimma mángga fágasuorggi siskkobealde sáhtá dulkot njulgendoaimman, ovdamearkka dihte Sámedikki ángiruššan giela, kultuvrra ja ealáhusaid ovddas. Dasto lea Sámediggi váldoruhtadeaddji eanas doaimmabijuide sámi servodagas, mat veahkkin njulgejit dáruiduhttima vahágiid.»

Dán áššis, ášši 037/24, árvvoštallojit lagabui dat fálaldagat mat leat dasa ahte nannet giela ja kultuvrra iešgudet válgabiirriin ja Sámedikki iežas veahkki dasa ahte njulget dáruiduhttima vahágiid sámi báikkálaš servodagain. Sámegeiela njulgen ja viidáseappot ovddideapmi lea maiddá dehálaš dasa ahte dálkkodit daid háviid maid dáruiduhttin lea dagahan sámi servodahkii siskkáldasat. Sámedikki dievasčoahkkin lea áššis 06/23 deattastan ahte bargu siskkáldas soabademiin ferte vuoruhuvvot duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvuleamis, ja dehálaš oassi dán barggus lea eastadit olgušteami ja ovddidit inkluderema sámi servodagas.

Go ii leat individuála statistihka sámiin Norggas, de lea váttis Sámediggái čadahit dárkilis servodatplánema. Dán áššis buohalastit dan máhtu mii lea olámuttus Sámediggái, guđe fálaldagat mat leat jo ja mo sáhtá gávnnahtit guđe dárbbut Sámedikkis ja sámi álbmogis leat ovddasguvlui.

Sámedikki dievasčoahkkima ovdalis mearrádusat

Sámedikki dievasčoahkkin deattastii áššis 005/24 *Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta – Sámedikki bajitdási árvvoštallamat* ahte dárbu lea vuđoleappot kártet báikkálaš dárbbuid, ja ahte danne áigu Sámediggi gieđahallat dáruiduhttinvahágiid ja njulgendárbbuid sámi báikkálaš servodagain. Áššis deattuhuvvojit geográfalaš erohusat dáruiduhttima váikkuhusain, ja guđe njulgendárbbut leat guoskevaččat iešgudet geográfalaš guovlluin. Njulgema oktavuoda ovttaskasaide mearridii Sámedikki dievasčoahkkin ahte buot sámit njulgenbarggus fertejit beassat lahkoniit sámevuhtii iežaset eavttuid vuodul. Sámedikki oainnu mielde dat mearkkaša ahte fertejit leat fálaldagat maid bokte sáhtá oahppat dan mii lea masson. Leahkit oassin sámi searvevuodas beroškeahhtá dan vuolggasajis maid dáruiduhttin lea dagahan, lea guovddáš mihttun Sámediggái.

Giellamassima njulgema čiekŋudii Sámedikki dievasčoahkkin áššis 008/24 *Duohtavuoda ja soabadeapmi - Pilára 2: Giella ja oahpahus*. Dán áššis čujuha Sámedikki dievasčoahkkin mánga doaimmabidjui oassin nationála ángiruššamis sámegeielaiguin. Das bivdojit earret eará universitehtat ja allaskuvllat lasihit ja nannet ovttasbarggu gaskaneaset ja sámi giellaguovddážiiguin. Sámediggi guorrasii Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna evttohussii ásahtit odđa giellakurssaid ja nannet dálá giellakurssaid, ja deattastii ahte ferte ásahtit buhtadusortnegiid mat gusket báikkáide, virgelobiide ja stipeandaortnegiid. Sámediggi doarjui kommišuvnna evttohusa hábmet prográmma nannen dihtii bihtánsámegeiela, ubmisámegeiela ja nuortalašgiela, bijai vuordámušaid dasa ahte guovddáš eiseválddit juolludit ruđaid vai lea vejolaš ásahtit fágabirrasiid ja áshusaid maiddá bihtánsámegeiela, ubmisámegeiela ja nuortalašgiela várás. Dán áššis mearridii Sámediggi viidáseappot ovddidit ja nannet sámi giellaguovddážiid. Dat čuovvuvuvui ja čiekŋuduvvui erenoamážit áššis 021/24 *Ovttas ovddasguvlui – Sámedikki strategiija sámi giellaguovddážiid várás*, man áigumuš lei čielggasmahttit giellaguovddážiid servodatdoaimma ja Sámedikki giellapolitihka gaskavuoda.

Jagi 2016 bodii Sámediggediedáhhus sámi kulturásahusaid birra. Diedáhhusa váldomihttun lei bidjat láidestusaid ja buvttihit vuorddehahttivuoda sámi kulturásahusaid ektui, vai dat sáhttet ollašuhttit iežaset doaimma dehálaš servodatdoaimmaheaddjin sámi dáidaga ja kultuvrra seailuheamis ja ovddideamis. Diedáhhus váldá ovdan, árvvoštallá ja válddaha Sámedikki rolla, ja stáhta, regionála ja báikkálaš eiseválddiid rolla. Das gieđahallojit vida ángiruššansuorggi kulturásahusaid nannemii ja ealáskahttimii: 1) sihkkarastit sámi kulturásahusaid buriid rámmaeavttuiguin, 2) sihkkarastit eaiggátvuoda kulturásahusaide, 3) sihkkarastit fágalaččat nana sámi kulturásahusaid, 4) sihkkarastit ovdáneami ja hutkama sámi kulturásahusain ja 5) sihkkarastit sámi kulturásahusaid dohkálaš lanjaiguin ja visttiiguin.

Sámedikki dievasčoahkkin deattuhii áššis 008/24 ahte skuvla ja giellaealáskahttin galget leat dehálaččat soabadeapmái ovddasguvluin. Oassin njulgenbarggus maŋná dáruiduhttima lea hui dehálaš ahte čađahuvvojit doaibmabijut sámegeiela seailuheapmái dálá sámegeielat guovlluin ja birrasiin jo, ja doaibmabijut sin várás geain lea sámegeiella vuosttašgiellan. Dat mearkkaša doaibmabijut mat ovddidit sámi fágagiela ja heivehit giela ođđaáigái, ja deaddu gielladikšumii, earret eará dainna lágiin ahte seailuhit tearpmad ja dajaldagaid mat leat jávkamin beaivválašgielas. Sámi mánáin ja nuorain eai leat dat rámmaeavttut ja vuoigatvuodát sámi gillii ja kultuvrii mat sis galggašedje leat, eai ge sii fuolahuvvo mánáidgárddis ja skuvllas iežaset eavttuid vuodul. Danne ferte stuorámuš ángiruššan sámi servodaga ovddidemiin čađahuvvot mánáid ja nuoraid ektui. Viidáseappot guorrasii Sámedikki dievasčoahkkin Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna evttohussii nannet dahje ásahtit skuvllaid sámegeielaid hálddašanguovllus gos eanaš oassi oahpahusas sáhttá čađahuvvot ovtta sámi gielain, ja kommišuvnna evttohussii ásahtit sámi luohkáid stuorra gávpogiidda. Sámediggi oaivvildii viidáseappot ahte livččii ulbmillaš árvvoštallat ásahtit fierpmádaga dáid skuvllaid várás, ja ahte berrešii ásahtit dakkár giellaresursaguovddážiid mat sáhttet veahkehit gielladaid ja ovttaskasaid ollašuhttit sámegeielat bálvalusfálaldagaid. Seammas oaivvilda Sámediggi ahte sámi skuvllaid ja sámi álbmoga várás galggašedje čađahuvvot doaibmabijut mat gusket skuvlii, ollislašvuohtan ii ge dušše giellaoahpahussan.

Áššis 009/24 *Duohtavuodta ja soabadeapmi - Pilára 3: Kultuvra ja kulturmuittut* deattuhii Sámedikki dievasčoahkkin ahte buot sámit geat dan háliidit galget beassat váldit ruovttoluotta iežaset massojuvvon kultuvrra doppe gos sii ássat. Dievasčoahkkin čujuhii earret eará dárbut láhčit dilálašvuodaid luoteárbevieru joatkimii eanet máhtu ja buoret olahahttivuoda bokte ja iešguđet juoiganvugiid dohkkeheami ja ealáskahttima bokte. Lea maiddá čujuhuvvon dárbut lasihit ruđaid doaibmabijuide duojs: kurssat ja bagadeapmi sámiide geat háliidit váldit ruovttoluotta duojs; sierra sámi fanasgáhttenguovddáš áimmahuššan dihtii garrasit áitojuvvon sámi fanasduddjonárbevieru; eanet dutkan ja duođašteapmi duojs; stipeanddat árbevierroguddiide duojs gaskkustan dihtii árbevieruid ja máhtuid nuorra duojáriidda; ja doarjja eanet oktasaš duodjebájiide. Viidáseappot guorrasii dievasčoahkkin kommišuvnna ávžžuhussii nannet Á'vv Saa'mi Mu'zea ekonomalaš rámmaid.

Sámedikki dievasčoahkkin doarjui kommišuvnna evttohusa čađahit viiddes ja guhkitáigásaš nationála ángiruššama sámi kultuvrrain oassin soabadanbarggus. Mearrádusa mielde ferte hukset vuđolaš infrastruktuorra, kultuvrralaš geađejuolggi ja ollislaš ruhtadanortnegiid sámi kultursuorggi várás. Stuorra vuordámušat biddjojedje Stuorradiggái loktet ekonomalaš rámmaid vai sáhttá nannet ja ovddidit sámi kulturásahusaid, sierra doarjjaortnegiidda, ja vai sáhttá láhčit dilálašvuodaid dasa ahte sámi dáiddárat ja kulturbargit ožžot dohkálaš rámmaeavttuid ja ovdánanvejolašvuodaid. Maiddá dárbut registreret ja duođaštii sámi kulturmuittuid, visttiid ja historjja deattuhuvvui.

Áššis 009/24 dovddastii dievasčoahkkin viidáseappot ásašuvváilli mas ollu sámi geográfalaš guovlluin ja fágasurggiin váilot ásašusat, ja deattastii ahte dan ferte čuovvulit Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta viidásat čuovvuleamis. Dat geardduhuvvui maiddá ášši 005/24 mearrádusas mas Sámedikki dievasčoahkkin doalahii dan ahte dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuoda nationála gealboguovddáža ásaheapmi ferte čuovvuluvvot Sámi dálá ásašusaid ja ásašuhuksema doaibmabijuid duohta nannemiin daid guovlluin gos eai leat sámi ásašusat. Dan oktavuoda čujuhii dievasčoahkkin dárbut miehtá Sámi oazžut báikkiid gos beassá muiittašit ja smiehtadit dáruiduhttima birra, ja gieđahallat dakkár dovduid go morraša ja massima.

Áššis 007/24 deattastii Sámedikki dievasčoahkkin dárbut nannet sámi museaid ekonomii ja sámi ásašusaid ja máhttobirrasiid máhttovdáneami ja gaskkusteami. Das čujuhuvvui maiddá dárbut nannet dutkama ja duođašteami sámi servodagas sámiid iežaset kultuvrra, historjja, árbedieđu ja immateriála kulturárbbi birra.

Áššis 002/23 čilgejuvvui sámi statistihka, mas čujuhuvvo dasa ahte statistihkavuoddu sámi álbmoga birra lea ráddjejuvvon. Dárbašuvvo eanet ja buoret statistihka mii fátmasta earret eará giela, mánáid-suodjalusa,

mánáidgárddi ja skuvlla, sosioekonomiija, eallindiliid ja álbmotdearvašvuoda, boazodoalu, ealáhusaid, kultuvrra ja ain eanet. Ráddjehusat beassamis geahčadit dálá statistihka hástala Sámedikki politihkkaovdáneami.

Dasa lassin gávdnojit mánja ovdeš sámediggedieđáhusa, čielggadusa, strategiija ja iešgudet vuodđodokumeantta, main leat dillečilgehusat ja analysat, mat leat guoskevaš máhttovuodđun earret eará daidda fáldagaide mat gávdnojit ja mat váilot, ja guđe dárbbut lea sámi servodagas. Barggus dáinna áššiin ii leat leamaš vejolaš geahčadit ja váldit mielde maiddá dan.

Dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuodaid váikkuhusat

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta čájeha ahte dáruiduhttinpolitihka lea doaibman, ja diehtomielalaš ja ulbmillaš politihka lea váikkuhan dasa. Kommišuvdna válddaha ahte Norgga našuvnna bajáshuksen lea vuodđuvvon oktasaš gillii ja ovtta oktasaš kulturábái. Dan govas eai lean sámit oassin Norgga searvevuodas. Skuvla lei dehálaš reaidun dáruiduhttinpolitihka ovddideapmái. Skuvla ja ollu oahpaheadjit váikkuhedje sámi giela ja kultuvrra stigmatiseremii, marginaliseremii ja oaidnemeahttumin dahkamii. Dáruiduhttinpolitihka hoahpuheapmi dagahii eanet servodatsurggiid oassin dáruiduhttimis. Dat bodii dađistaga ovdan skuvllas, girkoeallimis, johtolagas, ealáhuseallimis ja mediain.

Giellamolsun viiddes mánngagielatvuodas ovttagielalašvuhtii dáhpuhuvai áiggi dáfus oktanaga čadahuvvon dáruiduhttin doaibmabijuiguin geográfalaš guovlluin. Lofuohtas ja Viestterállasis dáhpuhuvai giellamolsun árrat 1800-logus. Máttás guvlui rittus gitta Trøndelága rádjai jávkka sámegeiella ovdal dan ge. Sámegeiela geavaheapmi vuosttilduvvui Davvi-Romssas loahpageahčen 1800-logu. Boađusin lei ahte sámegeielaigiid lohku njiejai garrasit 1900-logu mielde. Finnmárkku riddoguovlluin álggii giellamolsun árrat 1900-logus, muhto iešgudet áiggiid vuotnaguovlluin 1900-logu mielde. Kárášjogas, Guovdageainnus, Unjárggas ja osiin Deanus ja Porsánggus álggii giellamolsun ain maŋneleppos go eará sámi guovlluin. Sámegeiella lei ain nanus dáid guovlluin go dáruiduhttinpolitihka loahpahuuvui. Doaibmabijut jorgalahttit giellamolsuma ja ealáskahttin doaibmabijut álggahuvvojedje maiddá áramusat dáid guovlluin. Ain leat viehka ollu mánát dáid guovlluin geain lea sámegeiella eatnigiellan ja stádis giellabiras. Dattetge lea dušše davvisámegeielas posiitiiva ovdáneapmi, ja de dušše Sis-Finnmárkkus, Álttás ja Romssas.

Ollu sámit leat dađistaga dahje ollásit heaitán sámasteames ja geavahišgoahtán dárogiela dáruiduhttinpolitihka geažil ja dan geažil go váilu politihka mas leat posiitiiva doaibmabijut mánngagielalašvuoda bisuheapmái. Giellaoahpahasas skuvllas leat leamaš uhccán bohtosat ja vuollejis ulbmilolahus duohta giellagelbbolašvuodas, vaikke vel ohppiidlohku lea lassánan. Giellamolsun lea oppalohká dagahan ahte davvisámegeiella lea šaddan áitojuvvon giellan. Julevsámegeiella ja máttasámegeiella leat duodalaččat áitojuvvon gielat. Ubmi-, bihtán- ja nuortalaš gielain eai leat šat nu ollu giellageavaheadjit Norggas, ja dát gielat sáhttet fargga jávkat jus dilli ii buorrán. Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna čujuha dasa ahte vaikke vel ealáskahttinproseassat leat jođus, de váilot sámegeielain doarvái buorit rámmat ja doarvái resurssat. Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna lea čielggas das ahte maŋimus lojjagiid ealáskahttin doaibmabijut eai leat njulgen daid vahágiid maid dáruiduhttin lea dagahan gielaide, ja ahte oktanaga giellamassimiin dahkkui maiddá sámi kultuvra árvvoheapmin ja oaidnemeahttumin.

Nuppástusguovlluid ásaheapmi, man ulbmil lei ollašutti giellamolsuma dárogillii, ja gohččumat dáid guovlluid oahpahedjiide, bohciidahtii dáruiduhttinpolitihka čuozáhatguovllu Divttasvuona rájes Nordlánddas ja davás guvlui Oarje-Finnmárkku riddui. Nuppástuhttinguovllut rievdatedje čuozáhatguovllu áiggi mielde. Seammás mielddisbuvttii dáruiduhttinpolitihka stuorra váikkuhusaid sámiide maiddá daid guovlluin mat eai lohkon nuppástuhttinguovlun go servodatovdáneapmi ii lean heivehuvvon ii sámegeielaide ii ge sámi kultuvrii.

Duohtavuoda- soabadankommišuvdna čilge dáruiduhttima čálgostáhta beahttimin ja, viidáseappot maŋágo dáruiduhttinpolitihka formálalaččat lei loahpahuuvvon, doibmiidjanváiin.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporttas váldjuvvo Loabága suohkan ovdan ovdamearkan dasa mo dáruiduhttin čuoza ovttaskasolbmuide árvvohuhttima ja vealaheami geažil, ja dáruiduhttin Divttasvuonas čájeha mo čálgostáhta áiggi mielde behtii sápmelaččaid. Dan sajis go dán áđdet erenoamáš, eahpedábalaš dáhpuhussan, de ferte dáhpuhusaid Loabágis ja Divttasvuonas áđdet buorrin duodaštuvvon ovdamearkan dasa mo dáruiduhttinpolitihka sáhtii čuočat báikkálaččat.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna dingui gávccii olggobealde čielggadusa, muhto earret dan ii čadahuvvon odđa dutkan kommišuvdnabarggu olis. Kommišuvdna čállá ieš ahte davvisámegeiela diliit ja dáruiduhttinpolitihka guovlluin davábealde lvgu Davvi-Romssas leat eanemusat tematiserejuvvon ja dutkojuvvon. Sii deattuhtit maiddá ahte dáruiduhttinpolitihka váikkuhusat eai leat vuogádatlaččat iskojuvvon. Dat dagaha ahte muhtun fáttát ja

geografalaš guovllut bohte čielgaseappot ovdan raporttas go eará fáttát ja guovllut. Danne lea máhttu báikkálaš dáruiduhttinhistorijá birra váilevaš ollu guovlluin.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta muittuha midjiide ahte ovdal dáruiduhttinpolitihka čadaheami lei mánggagielalášvuohta dábálaš. Kommišuvnna guorahallan čájeha ahte lea dáhpáhuvván viiddes giellamolsun kvenagielas, suomagielas ja sámegielain dušše dárogillii, ja ahte dat lea álgán iešguđet áiggiid sámi guovlluin. Eanaš sámegielat leat dál heahtedilis. Seammás lea sámi kultuvra oppalaččat uhcit oidnosis Norggas, ja jávkan ollásit ollu bearrašiin ja muhtun guovlluin Sámis. Ollu sámit leat ásaiduvvan árbevirolaš ássanguovlluid olggobeallái.

Muitalusat Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdnii leat dávjá sihke giellamolsuna birra ja váikkuhusa birra dáruiduhttimis. Ollugiin lea massindovdu go eai beassan oahppat sámegiela iežaset váhneamiin ja áhkuin/ádjáin. Dán giellamassima čatnet ollugat vuolitvuodadovdui, eahpesihkarvuhtii čearddalaš gullevašvuođa ja iežaset identitehta ektui. Dakkár dilis ohcet olbmot vugiid mo dovddahit iežaset identitehta ja oažžut iežaset čearddalaš duogáža miedihuvvot. Ollugat smiehtadit dakkár fáttáid birra go identitehta ja vugiid mo sajáiduvvat sápmelažžan sihke dáža ja sámi servodagas. Iešguđet fáttát mat čatnasit sámi kultuvrii, earenoamážit čearddalaš dovddaldagat nu go gávttit, namahuvvojit. Nammageavaheapmi ja váilevaš máhttu sámi kultuvrra birra namuhuvvui maiddá dávjá fáddán persovnnalaš muitalusain.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta bokte, ja erenoamážit daid persovnnalaš muitalusaid bokte maid kommišuvdna lea čohkken, oaidnit ahte sámi servodat ii leat leamaš passiiva dáruiduhttinpolitihka ektui. Olbmui lea stuorra dáhttu váldit ruovttoluotta dan maid sii ledje massigoahtán.

Sámedikki rolla

Sámedikki rolla, váldi ja bušeahhta lea ovdánan álggu rájes jagi 1989, ja mánga fáktora váikkuhit ovdáneapmái. Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna čujuha sihke dasa ahte dáruiduhttinpolitihka ráhkkanus lei iešguđetlágan Sámi iešguđet guovlluid várás, ja válddaha maiddá sámi servodaga organiserenálgu ja Sámedikki ovdáneami. Duohtavuodhan lea ahte muhtun ortnegiid maid Sámediggi hálddaša dál, lea stáhta ásahan ovdalguo Sámediggi ásahuvvui, ja ahte muhtun sámi ásahusaid lea stáhta ásahan ja dasto sirdán Sámediggi.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna deattuha ahte Sámedikki ásahemiin ožžo sámit álbmotválljen, ovdasteaddji orgána, ja oaivvilda ahte sihke Sámedikkis ja sámi organisašuvnnain leat mealgat stuorát áigumušat giella- ja kulturealáskahttima várás go dáža eiseváldiin. Seammás ovdána ja čadahuvvo sámpolitihka Sámedikki resursadili rámmaid siskkabealde, dan vuodul mo eará eiseválddit válljejit ja vuoruhit sámi áššiid, ja dan ektui guđe sámi vuogatvuodát leat dohkkehuvvon njuolggadusain.

Álbmotriekti lea muhtun muddui dagahan vejolažžan Sámediggái spiehkastit stáhtalaš politihkkarámmain ja mearridit iežas nationála, regionála ja báikkálaš politihkkaulbmiliid dainna lágiin ahte čatnat daid riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaide maid eiseválddit ratifikašuvnna bokte lea geatnegahtton čuovvut, earret eará inkorporerejuvvon Vuodđolága § 108 ja sámelága bokte. Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna deattuha Sámedikki hui dehálažžan, sihke dasa ahte digaštallat čuolbmačelgehusaid siskkáldasat, nannet giela ja kultuvrra sámi kulturásahusaid, kulturmuittuid, ekonomalaš doarjjaortnegiid ja doarjagiid hálddašeami bokte, ja olgguldasat barggu bokte oažžut stáhta dohkkehit iežas oainnuid, earret eará oahpahuorggis.

Sámedikkis lea ovddasvástádus sámegiela oahppoplánaid ovddideamis ja mearrideamis vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa várás ja erenoamáš sámi fágain joatkkaoahpahas, oahpahušlága § 6-4 vuodul. Oahpahušláhka mearrida ahte buot oahppit galget oažžut oahpu sámiid, sámegielaid ja sámi servodateallima birra. Departemeantta mearridan rámmaid siskkabealde lea Sámedikkis váldi addit lánkaásahusaid dábálaš oahppoplánaid sámi sisdoalu birra. Máhttodepartemeanta mearrida buot oahppoplánaid earret oahppoplánaid sámegielas ja erenoamáš sámi fágain. Sámedikkis lea dattetge váldi mearridit buot oahppoplánaid sámi sisdoalu. Buot vuodđoskuvlaohppit daid gielddain mat gullet sámegiela hálddašanguvlui, oahppit geat muđui ožžot sámegieloahpahusa vuodđoskuvllas dahje joatkkaskuvllas, galget oažžut dakkár oahpahusa man vuodđun lea sámegieloahpahusa prinsihpat, ja sámi buhtalas dásseárvosaš oahppoplánaid vuodul fágain main gávdnojit buhtalas oahppoplánat. Sámediggi galgá ovttasrádiid departemeanttain evttohit buhtalas, dásseárvosaš oahppoplánaid.

Sámedikkis lea váldi mearridit lánkaásahusa doarjagiid birra sámelága § 2-1 vuodul. Lánkaásahusaid ásahemiin čuovvu nannosat riektefápmu, visogovva ja vuorddehahttinuohta. Seammás lea bargu lánkaásahusaid

implementeremiin, hábmemiin ja čuovvulemiin stuorat go bargu daid doarjjanjuolggadusaiguin maid Sámediggi čuovvu dál. Ovdamearkka dihtii mearrida Sámedikki dievasčoahkkin lánkaásahusaid boahhtevuođas. Dasa lassin galgá hálddahus lágidit gulaskuddamiid.

Giellaguovddážit ožžot ruhtadeami vuosttažettiin Sámedikkis. 12 giellaguovddáža 19 giellaguovddážiš eaiggáduššet gielddat, vihtta giellaguovddáža leat oasussearvvit, ovtta giellaguovddáža eaiggáduššá vuodđudus ja ovtta giellaguovddáža eaiggáduššá fylkkagiela. Giellaguovddážit leat mielde ollašuttimin Sámedikki giellapolitiikka. Dat leat hui dehálaččat sámegielaidda seailuheapmái ja ovddideapmái, ja barget dainna ulbmiliin ahte eanebut galget oahppat sámegiela. Váldodoaimman lea lágidit giellakurssaid ja giellaarenaid, ja dat leat hui dehálaččat rávesolbmuid oahpahusas. Dasa sáhtá gullat sámegielaidda ovddideapmi ja oainnusmahttin, oahpahus sámegielaidda ja doaimmaid lánččin sámegiellii. Sámedikki dievasčoahkkin lea áššis 021/24 čujuhan dárbbui viiddidit doaimmaguovlluid ja ásahtit ođđa giellaguovddážiid. Bajimus mihttun lea ahte eanebut fidnejit daid bálvalusaid maid giellaguovddážit fáallet.

Eanaš sámi kultur- ja kulturgaskkustanáhusat ožžot eanaš oasi doaimmaruhtadeamis Sámedikkis. Dat leat dehálaš arena go sámi dáidda, kultuvra ja kulturárbi duođastuvvo, fuolahuvvo, hálddašuvvo, ovddiduvvo, buvttaduvvo, gaskkustuvvo ja ovdanbuktojuvvo almmolašvuhtii iešguđet lánka. Sámi kulturáhusat ja festiválat leat oassin sámi servodatorganiseremis. Doaimmadoarjaga eará ruhtadeapmi sáhtá boahit fylkkagielddain, gielddain ja Kulturdepartemeanttas. Dasa lassin ohcet prošeaktaruhtadeami mángga iešguđet gáldus. Sámediggi lea mielde eaiggáduššamin ossosiid ja eaiggátosiid bokte muhtun dáid kulturáhusain, ja mielvuodđudeaddjin muhtumiin. Sámediggi nammada stivralahtuid mángga ásaheamis, ovdamearkka dihtii museaide, guovtti teáhterii, muhtun kulturvissui/kulturgaskkustanáhusii ja ISFi.

Sámediggi lea maid mielde ruhtadeamen sámi sisdoalu ohcanvuodot ortnegiid bokte. Lassin daid kulturáhusaide mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikki bušeahta bokte, leat maiddá eará (dáža ja sámi) kulturáhusat, museat, festiválat, gallerijat, ja sullasaččat main lea eanet bivevaš dahje gaskaboddasaš sámi sisdoallu. Dat sáhttet leat iešguđet lágideamet sámi sisdoaluin, ovdamearkka dihtii festiválat, márkanaht, konsearttat, dásun- dahje teáhterčájálmaset, kulturbearvviid ja seminárat.

Eaktodáhtolašvuoda bokte, ovdamearkka dihtii dáidda- ja kulturorganisašuvnnaid, valáštallanserviid ja eará joavkkuid ja serviid bokte, addojit iešguđet sámi fáldadagat. Gávdnojit muhtun bagadeaddjivirggit duojs maiddá Duodjeinstituhta bokte, ja muhtun kursafáldadagat lágiduvvojit báikkálaččat ovdamearkka dihtii duojs, sámi huksenárbevieruin, fanasduddjomin, kulturmuitoregistreremis, sámi biebmoráhkadeamis ja dakkáraččain. Viidáseappot lea muhtun gielddalaš kulturskuvllain sámi fáldadagat (ovdamearkka dihtii duojs, juoigamis, lávdedáidagis), ja ahte kultuvrralaš skuvlalávkkas ja kultuvrralaš vázzinsoappis leat muhtun sámi buvttadeamet. Álbmotgirjerájus sáhttet leat muhtun sámi fáldadagat/lágideamet, nu go čáli-ságastallamat, girjjálašvuodaseminárat ja sullasaččat, lassin sámi girjjiid luoikkaheapmái.

Sámegielaidda hálddašanguovlu

Gielddat ja fylkkagielddat leat dehálaš ovttasbargoguimmit Sámediggái sámpolitiikkalaš suorggis, ja dehálaččat ovddideamis bálvalusfáldadagaid sámi álbmogii. Muhtun gielddain ja fylkkagielddain leat lágas mearriduvvon doaimmat sámegiela várás geassemánu 12. b. 1987 lága nr. 56 vuodul *Sámedikki ja eará sámi riektedilliid birra* (sámelánka). Hálddašanguovlui gullet oktiibuot 13 gieldda. Gielddat leat juogaduvvon iešguđet gielddakategoriijaide báikkálaš gielladili vuodul. Guovdageaidnu, Kárásjohka, Porsángu ja Deatnu leat giellaovddidangiellat. Porsángu, Gáivuotna, Loabát, Dielddanuorri, Aarborte, Hábmmer, Raarvihke, Rosse ja Snåase leat giellaaláskahhttingielddat. Sámegielaidda hálddašanguovlui gullet dasa lassin Romssa fylkkasuohkan, Finnmárku fylkkagiela, Nordlánda fylkkasuohkan ja Trøndelága fylkkasuohkan. Sálága suohkan lea ohcan beassat gullat sámegielaidda hálddašanguovlui. Dál adnojit máttasámegiella, julevsámegiella ja davvisámegiella virggálaš giellan Norggas.

Sámelága mearrádusaid ja gielddaid bálvalusfáldadaga implementerema evalueren (NORCE 2022) čájeha ahte vaikke vel leat ge vuoigatvuodot mearriduvvon lágas, de lea almmolaš suorggi sámi kultur- ja giellagelbbašvuodta váilevaš, maiddá sámegielaidda hálddašanguovllu gielddain. Dan hástalusii čujuha maiddá Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna ja evttoha mánga doaimmabiju njulgen dihtii lágas mearriduvvon vuoigatvuodaid váilevaš implementerema. Sámediggi lea meannudan dan áššis 011/24. Sámediggi lea mielde ruhtadeamen sámi sisdoalu ohcanvuodot ortnegiid bokte.

Sámedikki ovttasbargošiehtadusat

Sámedikki ovttasbargošiehtadusat váikkuhit dasa ahte hástalusat sámedipolitiikalaš áššiin eai báze ovttaskasolbmuid beroštumiide, muhto ožžot ásašlaš rámma. Dasa lassin dagahit šiehtadusat ahte guoskevaš guovlluid sámit ožžot buoret báilvalusfálaldaga. Šiehtadusain lea stuorra symbolalaš árvu sámiide go dat mearkkaša ahte sin leahkin doppe dohkkehuvvo.

Gielddat ja fylkkagielddat leat dehálaš ovttasbargoguoimmit Sámediggái sámedipolitiikalaš suorggis, ja dehálaččat báilvalusfálaldagaid ovddideamis sámi álbmogii. Áššis 0404/23 meannudii Sámedikki dievasčoahkkin Sámedikki ovttasbargošiehtadusaid fylkkagielddaiguin ja gávpotgielddaiguin. Šiehtadusaid mihttomearri lea árjjalaš ja ulbmillaš ovttasbargu báikkálaš ja regionála eiseválddiiguin nannemis ja ovddideamis sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Sámedikki váikkuhangaskaoapmegeavaheapmi sáhtta leat mielde realiseremin muhtun mihttomeriid ja áigumušaid ovttasbargošiehtadusain. Šiehtadusat dahket vejolažžan sihke bilaterála ovttasbarggu, ovttasruhtadeami, gulahallama ja čielggadeami iešguđet áššiin ja sohppojuvvon čovdosiin. Ovttasbargošiehtadusat váikkuhit dasa ahte hástalusat sámedipolitiikalaš áššiin eai báze ovttaskasolbmuid beroštumiide, muhto ožžot ásašlaš rámma. Dasa lassin dagahit šiehtadusat ahte guoskevaš guovllu sámit ožžot buoret báilvalusfálaldaga. Šiehtadusain lea stuorra symbolalaš árvu go dat mearkkaša ahte sin leahkin doppe dohkkehuvvo.

Sámedikkis leat mánga ovttasbargošiehtadusa fylkkagielddaiguin ja gávpotgielddaiguin main lea stuorát sámi ássan. Sámedikkis leat fylkkagielddalaš ovttasbargošiehtadusat Innlandet, Trøndelága, Nordlándda, Romssa ja Finnmárkku fylkkaiguin. Ođđa šiehtadusaid ferte dahkat Romssa ja Finnmárkku fylkkaiguin. Sámedikkis leat dál ovttasbargošiehtadusat Romssain (2013), Bådádjuin (2015) ja Osloin (2016) ja Álttáin (2019), Troanddimiin (2022) ja Mátta-Várjjagiin (2023). Iešguđet ovttasbargošiehtadusain lea veaháš iešguđet ja báikkálaččat heivehuvvon sisdoallu/fáddá, muhto eatnašiin lea veahá gieldda giellafálaldaga birra, oahpahusa birra sámedielain mánáidgárddis ja skuvllas, kultuvrra ja kulturmuittuid birra, sámedielat bargiid rekrutterema birra, areálaid birra, báikenamaid birra, sámi deaivvadansajiid/arenaid birra, dearvvašvuoda ja čálggu birra ja ealáhusaid birra.

Sámediggi lea ásašan bargojoavkku mii lea evalueremin gávpot- ja fylkkagielddalaš ovttasbargošiehtadusaid. Sámedikkis lea olggobealde doaimmaheadji, Visjona, mii galgá veahkehit dakkár geavatlaš evalueremiin go jearahallamiin ja sullasaččain. Evaluerenraporta galgá leat válmmas juovlamánu 15. b. 2024.

Gielddasuorggi organisašuvnnas (KS) ja Sámedikkis lea leamaš ovttasbargošiehtadus jagi 2019 rájes. Ovttasbargošiehtadus ođasmahttojuvvui manimusat jagi 2022. Ovttasbargošiehtadusa ulbmil lea sihkkarastit formaliserejuvvon ovttasbarggu gaskal Sámedikki ja KS dakkár áššiin main lea oktasaš beroštus. Ovttasbarggu áigumuš lea ovddidit báilvalusfálaldaga sámi álbmogii. Sámediggi ja KS ovttasbarget erenoamážit áššiin mat gusket daid gielddaide mat leat mielde KS fierpmádagas sámedielain hálddašanguovllu gielddaid várás ja lea oktasaš gulahallan doarjamálla ođasmahttima birra hálddašanguovllu gielddaide. Dasa lassin áigu KS ja Sámediggi ovttasbargat rekrutteremiin fágaolbmuid geain lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuota, digitaliseremiin, ja sámedielat dearvvašvuoda- ja čálgbáilvalusaid ovddidemiin gielddas mánáide, nuoraide ja vuorasiidda.

Ráđdehus geige jahkásaččat stuorradiggedieđáhusa sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra. Stuorradiggedieđáhusas leat iešguđet váldofáttát juohke jagi, ja hábmejuvvon gulahallamis Sámedikkiin. Jagi 2025 fáddán lea gielddalaš suorgi.

Máhttu válgabiirriid demografija birra

Dál eat dieđe olus dan birra geat gullet sámi álbmogii, gos sii ássat ja guđe báilvalusaid dahje fálaldagaid sii dárbbasit iešguđet válgabiirriin. Sámedikki dievasčoahkkin lea ovdalis biehttan buhtalastimis Sámedikki jienastuslogu eará dieđuiguin mat Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas leat oažžun dihtii ovdan individuvuđot statistihka. Dat mearkkaša ahte Sámedikkis ii ge leat dat máhttu mii dárbbasuvvo dasa ahte dahkat deaivilis sámi servodatplánema. Sámediggi lea iskamin lea go vejolaš ovddidit sámi statistihka ja dáhta sámiid iežaset identifiserema vuodul.

Sámedikki jienastuslogus leat veháš dieđut sámi álbmoga lávdama ja sturrodaga birra Norggas. Oktiibuot ledje 23 488 olbmo čálihan iežaset jienastuslohkui 30.06.2023 muttus.

Nu mo boahatá ovdan vuolábealde tabeallas leat eatnašat registrerejuvvon Lulli-Norgga válgabiirres, válgabiire mas leat leamaš ollu ođđačáliheamit maŋimus jagiid. Muhto dat válgabiire lea maid geográfalaččat stuorámuš guovlu. Dasto leat Ávjovári, Davveguovllu ja Gáiseguovllu válgabiirres eanemus čáliheamit. Juogaduvvon gielddaid mielde ledje jagi 2023 eanemus čáliheamit Romssa (2096), Álttá (2087) ja Guovdageainnu (1617) suohkaniin. Jienastuslogus leat dušše badjel 18 jagi boarrásat olbmot geat ollašuttet čálihaneavttuid ja geat eaktodáhtolaččat leat čálihan iežaset jienastuslohkui, nu ahte dat ii čájjet ollislaš gova.

Nuortaguovllu válgabiire	2761
Ávjovári válgabiire	3904
Davveguovllu válgabiire	3882
Gáiseguovllu válgabiire	3542
Viestarmera válggabiirra	2404
Åarjel-Saepmie veeljemegievlie	1727
Lulli-Norgga válgabiire	5268

Jagi 2019 rabai Álbmotregisttar dan vejolašvuoda ahte sáhttá eaktodáhtolaččat registreret giellagelbbolašvuoda Álbmotregistarii. Áigumuššan lea ráhkadit statistihka das gallis geavahit sámegeielaid. Jagi 2023 ledje 1 603 registrerema. Juogadeapmi gielaide lei ná: 131 registrerejuvvon olbmo geavahit julevsámegeiela, 1390 registrerejuvvon olbmo geavahit davvisámegeiela ja 83 registrerejuvvon olbmo geavahit máttasámegeiela. Olmmoš sáhttá leat registrerejuvvon eanet go ovttá giela geavaheaddjin, ja dan ii váldde lohkan vuhtii. Dat mearkkaša ahte olbmuid lohku sáhttá oktiibuot leat uhcit go 1 603.

Eará vuohki oažžut visogova sámi geografiijas, lea visogova bokte mánáid logus sámi mánáidgárddiin ja sámegeielaohpahas, muhto dat statistihkka ii oro leamen dohkálaš. Sámedikkis eai leat logut das galle máná geat leat sámi mánáidgárddiin dahje mánáidgárddiin main lea sámi ossodat, ja mannet viidáseappot sámi skuvlii/luohkkái sámegeielain vuosttašgiellan dahje nubbingiellan. Sámedikki statistihkka mánáin ráhkaduvvo daid loguid vuodul maid Sámediggi oažžu mánáidgárddiid doarjjaortnegiid hálddašeami bokte. Sámedikki oaivila mielde lea jáhkkehahhti ahte leat eanet sámi mánát eará mánáidgárddiin go dan maid Sámediggi diehtá.

Sámediggái lea almmolaš statistihkka sámegeielaohpahas olámuttus, muhto vásiha ahte statistihkka ii atte dohkálaš dieđuid sámegeielaohpahusa birra. Dat gáržžida Sámedikki vejolašvuoda čuovvulit sámi ohppiid vuoigatvuoda sámegeielaohpahussii, ja erenoamážit daid ohppiid vuoigatvuoda geat ássat sámegeielaid hálddašanguovllu olgobealde. Sámediggi diehtá ahte sámegeielaohpahas leat hástalusat, earret dan go váhneamat ja oahppit eai oaččo rivttes ja doarvái dieđuid vuoigatvuoda birra sámegeielaohpahussii, ja leat ráddjejuvvon vejolašvuodát dan čuovvulit.

Sámedikki ealáhusbušeahas leat válljen defineret geográfalaš doaibmaguovllu (SED-guovllu). Dát guovlu geavahuvvo iešguđet oktavuodain dasa ahte árvvoštallat sámi servodaga ovdáneami. Seammás leat mánnga hástalus dainna ahte viežžat statistihkaid SED-guovllus, earret eará go muhtun gielddat dušše belohakkii leat mielde ja sáhttá leat váttis viežžat statistihka vuodđobiirre/gili dásis.

Eará oktavuodain definerejuvvo sámi guovlu eará láchkai, earret eará lea Telemarkforskning defineren 24 gieldda sámi giellan.

Go leat mánnga iešguđet definišuvnnat mat ráddjejit sámi guovllu, de lea dájvja váttis árvvoštallat iešguđet analysaid ja statistihkaid vuostálagaid. Eará hástalus geográfalaš definišuvnna geavahemiin lea ahte eai earut sámi álbmoga ja álbmoga mii ii leat sámi álbmot.

Árvvoštallan

Ášši lea geografálaččat juogaduvvon riikaviidosaš fálddagaid mielde, ja Sámedikki válgabiirriid mielde. Válgabiirret leat Sámedikki divasčoahkkima mearridan hálddahuslaš juogadeapmi mii dahká vejolažžan evalueret dálá doaibmabijuid, ortnegiid ja deaivvadansajiid, ja viidáseappot sihkkarasti fálddagaid buot regiovnain.

Dalá maŋŋá go Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna lei geigen raporttas sáddii sámediggeráđdi raportta gulaskuddamii háhkan dihtii sámi servodaga oainnuid raportta sisdollui ja evttohuvvon doaibmabijuide, ja háhkan dihtii eará guoskevaš doaibmabidjoevttohusaid.

Čoahkkáigeassu daid gulaskuddancealkámušain maid Sámediggi oačču

Sámediggi háliidii govda oassálastima sámi servodaga bealis Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvuleami meannudeapmái, oktan sámi organisašuvnnain, ásašusaiin, ovttaskasain ja eará guoskevaš berošteddjiin. Vejolaš lei sáddet čálalaš gulaskuddancealkámuša Sámedikki neahttasiiddu digitála skovi bokte dahje sáddet árvalusaid e-poastta bokte dahje dábálaš poasttas, Sámediggái. Čálalaš gulaskuddancealkámušaid sáddenáigemearri lei álggos čakčamánu 30. b., muhto guhkiduvvui golggotmánu 31. beaivái 2023. Dasa lassin lágduvuvui njálmmálaš, digitála gulaskuddan sihke organisašuvnnaid, ásašusaid ja ovttaskasolbmuid várás golggotmánu 18. b. 2023.

Sámediggi diedihii govdadit gulaskuddama birra ja vejolašvuoda birra ohat doarjagiid Sámedikki neahttasiiddu bokte ja sosiála mediaid kanálad bokte ja máinnusoastimiin mátta-, julev- ja davvisámegiela giellaguovllu guoskevaš mediain. Dasa lassin ávžžuhii Sámediggi oassálastit gulaskuddamii fáddái guoski ollu preassadieđahusain ja kronihkain, ja iešguđet sártniin ja sáhkavuoruin maid sámediggeráđdi doalai olles dán áigodagas.

12 organisašuvnna/ásahusa oassálaste njálmmálaš, digitála gulaskuddamii, ja oktiibuot 66 organisašuvnna/ásahusa, 5 gieldda/fylkkagieldda ja 11 ovttaskasa sáddejedje čálalaš gulaskuddancealkámušaid. Gulaskuddancealkámušat ledje mielde go Sámediggi meannudii Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta njukčamánu 2024. Čálalaš gulaskuddancealkámušaid sáhtta lohkat Sámedikki neahttasiiddu, ja dat leat sáddejuvvon Stuorradiggái.

Buot Sámedikki válgabiirret leat ovddastuvvon gulaskuddanásašusain, muhto nu mo vuolábealde tabealla čájeha, de leat stuorra erohusat iešguđet válgabiirriid gulaskuddancealkámušloguin. Earret nátionála organisašuvnnaid/ásahusaid gulaskuddancealkámušain ja ovttaskasolbmuid cealkámušain, bohte eanaš gulaskuddancealkámušat Viestarmera válggabijrras (10), dasto Nuortaguovllu válgabiirres (8), ja uhcimusat Áarjel-Saepmie veeljemegeivlies (4) ja Lulli-Norgga válgabiirres (3).

Nátionála organisašuvnna/ásahusat	31
Ovttaskasolbmot	11
Nuortaguovllu válgabiirre organisašuvnna	8
Ávjovári válgabiirre organisašuvnna	5
Davveguovllu válgabiirre organisašuvnna	6
Gáiseguovllu válgabiirre organisašuvnna	5
Viestarmera válggabijrra organisašuvnna	10
Áarjel-Saepmie veeljemegeivlie organisašuvnna	4
Lulli-Norgga válgabiirre organisašuvnna	3
Čálalaš gulaskuddamiid submi	83

Dat ahte gulaskuddanásašus lea gullevašvuodta válgabiirii, ii ge dárbbáš mearkkašit ahte sin gulaskuddanvástáduš guoská dárbbuide mat leat válgabiirres. Muhtun gulaskuddancealkámušat čállet dárbbuid birra doaibmabijuide sin regiovnas, muhto guhkkin eret buohkat. Sivvan dasa lea várra ahte Sámediggi gulaskuddamis jearahii sámi servodaga oainne raportta sisdollui, soabadangažaldahkii ja kommišuvnna doaibmabidjoevttohusaide. Dat gažadeapmi lei ulmillaš go Sámediggi vuosttaš geardde meannudii Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta njukčamánu 2024. Muhto go gulaskuddanásašus eai jerrojuvvon čilget báikkálaš hástalusaid ja dárbbuid ja go Sámediggi oačču hui uhccán gulaskuddancealkámušaid muhtun válgabiirriin, de eai govčča gulaskuddancealkámušat doarvái bures vásihuvvon dárbbuid. Danne lea dárbu háhkat eanet árvalusaid.

Dasto mii válddahit daid gulaskuddanárvalusaid mat gusket Sámedikki rollii nannemis sámegielaid, kulturásahusaid ja deaivvadansajiid báikkálaččat ja regionnalaččat sámi guovlluin. Dán fáddái orru ollu gulaskuddanásahusain beroštupmi. Ollugat čállet dan birra man dehálaš giellaáŋgiruššan lea, dárbbu birra sámi deaivvadansajiide ja kulturfálaldagaide ja vejolašvuođaid birra oahppat duoji ja duddjot. Hui ollugat deattuhit ahte ásahusaid iešmearrideapmi lea guovddázis raportta čuovvuleamis, ja ahte sámi servodat ferte eaiggáduššat mitalusa viidásat geainnu birra. Ollugat deattuhit ahte sii leat njulgemin vahágiid ja bargamin soabademiin geavadis, iežaset beaivválaš doaimmas. Sii dovddahit nana dáhtu dasa ahte váikkuhit ain eanet viidásat barggus, nu guhká go sis leat doarvái resurssat. Ollugat čujuhit dárbbu loktet sámi kulturásahusaid nu ahte sii sáhttet gokčat dan máhttováilli mii lea čuožžilan dáruiduhttinproseassa váikkuhusaid geažil.

Eanaš gulaskuddanvástádusat válddahit sámegielaid, čujuhit dasa ahte dárbbu lea áŋgiruššat sámegielaiquin ja duohta giellaloktemiin vai lea vejolaš njulget dáruiduhttima vahágiid nu mo kommišuvdna evttoha. Sii evttohit loktet ja viidáseappot fievriddit duoji oassin dáruiduhttima njulgemin, earret eará dainna lágiin ahte áŋgiruššat duodjebagadanfálaldagain vai lea dohkálaš fálaldat olles Norggas. Sii čujuhit dasa ahte ollugiidda lea gáktegoarruma oahppan vuosttaš lávki njulgenproseassas, ja ahte dohkálaš bagadeami haga jávket báikkálaš árbevierut ja gullelašvuohta. Mánja gulaskuddanásahusa čujuhit maiddái dárbbu duodaštit báikkálaš sámi historjjá ja kulturárbbi.

Dávjá namuhuvvojit eanet sámi deaivvadansadje- ja giellaarenadoaimbajut, ja sii háliidit dakkár doaimbajuid miehtá riikka. Mánngas deattuhit giellaguovddážiid rolla, ja sámi visttiid ja sámi joavkkuid ja servviid go guoská giela ja kultuvrra nannemii. Mánja gulaskuddanásahusa čállet maiddái ahte Sámis leat iešgudet dárbbut, ja ahte doaimbajuid ferte heivehit báikkálaš dárbbuide ovttrasáđiid báikkálaš sámi álbmogiin. Oppalohkái čájehit gulaskuddanásahusat ahte lea sihke dáhttu ja dárbbu ovddidit fálaldagaid regionnalaččat.

Sámedikki gielladoaimbajut

Jagi 2024 reviderejuvvon bušeahtas lea Sámedikki dievasčoahkkin juolludan eanet ruhtadoarjagiid sámi gillii ja kultuvrii. Stormen sáme guovdásj Bådádjos lea ožžon 800 000 ru bihtán sámi giela ja kultuvrra ovddideapmái. Dasa lassin lea juolluduvvon 800 000 ru ohcanvuđot ortnegii mii lea rabas buot mátta-, ubmi-, bihtán-, julev-, nuortalaš- ja márkasámegiela guovllu ohcciide. Ohcanortnegii lea maiddái biddjon odđa vuoruheapmi; doaimbajut mat ovddidit giellaávdnasiid digitaliserema ubmi-, bihtán- ja nuortalašgillii.

Sámedikkis leat njeallje ohcanvuđot doarjjaortnega maid mihttomearrin lea oažžut oidnosii, nannet ja ovddidit sámegielaid; Duodaštandoaimbajut, Gielladoaimbajut Sámi giellavahku oktavuodas, Giellaovddidandoaimbajut ja Sámi gielladoaimbajut mátta-, ubmi-, bihtán-, julev-, nuortalaš- ja márkasámegiela guovllus.

Juolludeamit oktiibuot juohke válgabiirres ja doarjjaortnegis (Giella) - 2023					
Doarjjaortnet	Duodaštan- doaimba- bijut	Giella- doaimbajut Giellavahkku	Giella- ovddidan- doaimbajut	Gielladoaimbajut máttá-, ubmi-, bihtán-, julev-, nuortalaš- ja márkasámegiela guovllus	Juolludemiid lohku juohke válgabiirre nammii
Válgabiirre namma					
Nuortaguovllu válgabiire		5	4	1	10
Ávjovári válgabiire		6	4	1	11
Davveguovllu válgabiire	1	2	3	0	6
Gáiseguovllu válgabiire	1	4	3	0	8
Viestarmera válgabiire	1	2	1	8	12
Åarjel-Saepmie veeljemegievlie		4	0	1	5
Lulli-Norgga válgabiire		2	8	0	10
Juolludemiid lohku juohke doarjjaortnega nammii	3	25	23	11	

Sámediggi juolluda stipeandda ohppiide geain lea sámegiella joatkkaskuvllas, giellastipeandda studeanttaide geat

vállejit alit oahpu máttá- ja julevsámegielas, ja studeanttaide márkasámiguovllus geat váldet alit sámi giellaoahpu.

Stipeanda ohppiide geain lea sámegeiella joatkaskuvllas – ohcanvuđot doarjja 2023			
Doarjjaortnegiid mihttomearri	Joatkkaoahpahusa oahppit geain lea sámegeiella fágan joatkaskuvllas		Submi oktiibuot
Vuoruheamit	Oahppit joatkaskuvllas geat čadahit sámegeieloahpu	Privatisttat geat čadahit eksámena sámegeielas joatkaskuvladásis	
Juolludemiid lohku	529	2	531
Juolludemiid submi oktiibuot	3 473 000	7 000	3 480 000
Bušeahhta 2023			3 000 000
Badjel-/unnitgeavaheapmi			-480 000
Válgabiire namma			Juolludemiid lohku / válgabiire
Nuortaguovllu válgabiire			66
Ávjovári válgabiire			183
Davveguovllu válgabiire			74
Gáiseguovllu válgabiire			113
Viestarmera válgabiire			25
Áarjel-Saepmie veeljemegeivlie			26
Lulli-Norgga válgabiire			42
Ruoŧa			2

Giellastipeanddat alit ohppui – ohcanvuđot doarjagat 2023			
Doarjjaortnegiid mihttomearri	Studeanttat geat vállejit alit oahpu sámegeielas		Submi oktiibuot
Vuoruheamit	Alit oahppu máttasámegielas ja julevsámegielas	Alit sámi giellaoahppu studeanttaide márkasámi guovllus	
Ohcamiid lohku	41	2	43
Juolludemiid lohku	38	2	40
Juolludemiid submi oktiibuot	380 000	30 000	410 000
Bušeahhta 2023			400 000
Badjel-/unnitgeavaheapmi			-10 000
Válgabiire namma			Juolludemiid lohku válgabiirriin
Nuortaguovllu válgabiire			
Ávjovári válgabiire	1		1
Davveguovllu válgabiire			0
Gáiseguovllu válgabiire	3		3
Viestarmera válgabiire	13	1	14
Áarjel-Saepmie veeljemegeivlie	14		14
Lulli-Norgga válgabiire	3	1	4
Ruoŧa	4		4

Sámi Giellagáldu lea davviriikkalaš fágaorgána mii bargá sámegeielaid doarjumiin ja ovddidemiin Norggas, Ruoŧas ja Suomas. Orgána doaimá áššedovdiinstánsan sámi čállingielaid normeremis, ja váikkuha giellagáhttemii ráhkademiin norpmaid ja terminologiija riektečállima várás. Sii fáallet maiddái bagadeami ja dieduid sámegeielaid

geavaheamis. Váldokantuvrrain Kárášjogas lea Sámi Giellagáldu iehčanas ovttat maid dan golmma riikka Sámedikkis eaiggáduššet, ja das lea dehálaš rolla sámegielaid gáhttemis ja ovddideamis.

Divvun lea giellateknologiijaguovddáš mii ovddida reaiduid sámegielaid várás. Divvun fállá máŋga nuvttá reaiddu sámegielaid várás, oktan stávendárkkástusain, grammatihkkadárkkástusain, tastatuvrrain ja sátnegirjjiiguin. Dát reaiddu leat ovddiduvvon davvisáme-, julevsáme- ja máttasámegiela várás ja leat ráhkaduvvon ovttas Giellateknoin, Sámi giellateknologiijaguovddážiin, Romssa universitehtas.

Sámedikkis lea dál eaiggátvuodašiehtadus UiT Norgga Árktaš Universitehtain sámi giellateknologiija gáldokoda ja infrastruktuorra elemeantta oktavuodas. Divvun ja Giellatekno-joavku čohkkejit teavsttaid ja jienaid sámegillii giellačoakkáldahkan (korpus). Sámediggi lea máŋga jagi sádden guovttegielalaš teavsttaid korpusii. Korpusávdnasat leat digitála teakstačoakkáldagat mat doibmet vuoddoávnnašin go galgá ráhkadit giellateknologalaš reaiduid, ja mat maidái leat dehálaččat gielladutkamii. Dehálaš lea čohkket sihke čálalaš ávdnasiid ja jietnaávdnasiid, vai dat bohtet ávkin bohttevaš giellateknologalaš reaiduide ja dutkamii.

Guovvamánus 2024 ášahuvvui ođđa Sámi KI Lab mii galgá bargat sámi teknologiijain ja sámi dahkujirpmiin (KI). Sámi KI Lab lea Sámi allaskuvlla vuollásaš ovttat. Sámi KI Lab erenoamáš bargun lea ášahit ovttasbarggu eará álgoálbmotásahusaiguin ja dutkanbirrasiiguin.

Sámedikki kulturdoaimbajut

Jagi 2024 ožžo 31 sámi kulturdoaimbajuju doaimmadoarjaga/njuolggadoarjaga Sámedikki bušehta bokte. Daidda gullet museat, teáhterat, festiválat, kulturviesut ja kulturgaskkustanasahusat. Dat lea lokaliserejuvvon Oslove rájes máddin gitta Girkonjárgga rádjai davvenuortan. Muhtumiin lea rádjastideaddji dahje riikaviidosaš doaimma, earáin fas lea regionála dahje eanet báikkálaš doaimma.

Sámedikkis leat njeallje ohcanvuđot doarjjaortnega kultursuorggis. Dasa lassin sáhtta ohcat doarjaga kulturguoski ulbmiliidda Regiovdnaovddideami ohcanvuđot ortnega bokte.

Sámedikkis leat guokte ohcanvuđot doarjjaortnega maid ulbmil lea váikkuhit buriid rámmaeavttuide sámi dáiddáriid várás; Kulturdoaimbajut ja Luohti ja sámi musihkka. Jagi 2023 juolluduvvui 7 620 550 ru. 111 prošehtii Kulturdoaimbajut ortnega bokte ja 3 585 796 ru. 23 prošehtii Luohti ja sámi musihkka ortnega bokte.

Sámedikkis lea maid ohcanvuđot doarjjaortnet sámegielat girjjálašvuoda buvttadeapmái ja almmuheapmái sámi girjjálašvuoda ovddideami várás. Jagi 2023 juolluduvvui 2 038 990 ru. 11 prošehtii. Dasa lassin lea Sámedikki doarjjaortnet, Ášahusovddideapmi, man mihttomearri lea ahte sámi kulturásahusain galgá leat fágalaš ođasmahttin ja ášahuslaš ovdáneapmi. Jagi 2023 juolluduvvui 2 312 000 ru. 17 prošehtii.

Kulturdoaimbajut ortnegis lea vuoruheapmi mii gohčoduvvo *Kulturdoalut main deattuhuvvo sámi dáidda, kultuvra ja servodatdigaštallan*. Sámediggi oážžu ollu ohcamiid dán vuoruheapmái, sihke smávva ja stuorra lágidemiide. Máŋga doarjjaohcama smávva kulturdoaluide bohtet báikkálaš servviin dahje earáin geat háliidit ášahit deaivvadansaji dahje doaluid báikkálaš servodagas sámi sisdoaluin. Ulbmilin dakkár ohcamiin maid Sámediggi oážžu dakkár smávva lágidemiide lea háliidus dahkat sámi identitehta ja kultuvra diehtomielažžan Sámi smávva gilážiin. Ovdamearkan dakkár ohcamiidda lea Mearrasámit ja Duorgga gilisearvi mat ovttasbarget lágidemiiguin vurrolagaid beaivi hávállasi ovtta vahkkoloahpa jagis mas nubbi beaivi lágiduvvo Roabadálus Dieiddanuori suohkanis ja nubbi beaivi fas Duorggus Evenášši suohkanis.

Juolludeamit oktiibuot juohke válgabiirres ja doarjjaortnegis (Kultuvra) 2023					
Doarjjaortnet	Kulturdoaimbajut	Ášahusovddideapmi	Luohti ja sámi musihkka	Girjjálašvuohhta	Juolludemiid lohku juohke válgabiirres
Válgabiirre namma					
Nuortaguovllu válgabiire	15	2	1	1	19
Ávjovári válgabiire	28	5	6	3	42
Davveguovllu válgabiire	8	1	5	1	15
Gáiseguovllu válgabiire	17	2	1	0	20
Viestarmera válgabiire	16	4	4	2	26

Åarjel-Saepmie veeljemegievlie	3	3	2	1	9
Lulli-Norgga válgabiire	24	0	4	3	31
Juolludeamit juohke doarjjaortnegis	111	17	23	11	162

Sámediggi juolluda kultur- ja valáštallanstipeandaid 16-25 jahkásaš nuoraide. Ortnege ulbmil lea movttiidahttit nuorra kulturdoaimmaheddjiid ja valášteddjiid viidasat ángiruššamii. Jagi 2023 juolluduvvui 100 000 ruvnnu njealji stipendii, golbma Ávjovári válgabiirres ja okta Viestarmera válgabiirres.

Duodji lea sámi čoahkkedoaba mii fátmasta juohkelágan hábmendoaimma maid duojár čađaha. Dasa gullet giehtaduodji, atnudáidda ja ávdnasat mat čatnasit sámi kultuvrii ja árbevieruide. Duddjomii gullet iežas buvttaduvvon kvalitehtadávvirat, atnubiervasat, dávvirat ja biktasat mat govvidit sámi eallinvuogi ja kulturárbevieruid sihke go guoská álgoávdnasiid válljemii ja ávdnemii, ja estehtalaš geahččaladdan hábmemiin, hábmen ja buvttadanvuohki. Duodji lea oassi sámi kulturárbbis, ja lea riggodahkan sámi identitehtii, iešdovdui ja sámegillii. Dehálaš lea sihkkarastit duoji seailluheami kultuvran ja ealáhussan.

Sámedikkis lea duodjestipeandaortnet joatkkaskuvlla ohppiid ja ollesáigge duojeohppiid várás. Sámedikkis lea ohcanvuđot doarjjaortnet man ulbmil lea láchit diliid duodjebájiide oktasaš duodjedoaimmaiguin. Ohcat sáhttet maiddáid doarjaga duodjekursalágidemiide Kulturdoaimbajuid ortnege bokte.

Duodjeinstituhtta ja Boazodoalu ja duoji oahpahuskantuvra ožžot jahkásaččat juolludemiid Sámedikki bušehta bokte sin doaimmaheapmái. Duodjeinstituhta váldomihtun lea váikkuhit ealáhusovdáneapmái árbevirolaš duoji vuodul. Áigumuššan lea oččodit eanet barggolašvuoda sámi duodjeárbevieruid vuodul. Oahpahuskantuvra bargá earret eará duoji fitnooahppiortnegiin, ja galgá Sámedikki ruđaiguin váldit sisa fitnoohppiid vai sii sáhttet háhkat fágareivve duojis.

Sámediggi ja Sámi Dáiddárráđdi (SDR) šiehtadallet jahkásaččat sámi dáiddáršiehtadusa, mas lea daid ortnegiid ekonomalaš rámma maid áššebealit leat soahpan. Das sáhttet leat doaimbadoarjja SDR:i ja SDR:i čatnasan dáiddárorganisašuvnnaide, stipeandaortnet, dáiddárfoanda ja čájáhusbuhtadus.

Sámediggi lea ásahan šiehtadusinstituhtta Sámi Valáštallan Lihtuin (SVL) mii galgá leat arena oppalaš valáštallanpolitihka doaimbajuid ja hástalusaid ovddideapmái ja ságaškuššamii. Áššebealit šiehtadallet jahkásaččat valáštallanšiehtadusa ekonomalaš rámmain, mii juolluduvvo njuolggadoarjjan SVL:i.

Sámediggi juolluda njuolggadoarjaga sámi lágádusaide ja mediaide/diehtočállošiid, muhtun sámi girjebussiide ja sámi girjjálašvuodaaguovddážiidda. Loga munnje! Ja Čális fal prošeavttaid ulbmil lea loktet lohkanmiela, giella- ja identitehtaovddideami, ja oažžut eanet nuoraid čállit sámegillii.

Sámediggi vásiha ahte ollu doaimmaheaddjit, sihke sámi ja earát, ja sihke smávva eaktodáhtolaš joavkkut ja searvvit ja doaimbi ásahasat, ohcet Sámedikkis ruhtadeami iešguđet sámi dáidda- ja kulturdoaimbajuid ja lágidemiide. Kultursuorggis lea stuorra doarjjajearru Sámedikki doarjjaortnegiid bokte. Jagi 2023 ohccojuvvui oktiibuot 37 290 662 ru. vaikke vel ohcanvuđot ortnegiid bušehta sturrodat lei dušše 11 656 000 ru. Dasa lassin vásihit sámi kulturásahasat lassáneami oktavuodaváldimis bagadeami, giellaveahki ja ovtasbargoprošeavttaid oktavuodas.

Proba servodatanalyssa kártii jagiid 2023-2024 Kulturdirektoráhta ovddas ovtas Sámedikkiin ja Sámeráđiin kulturdoaimmaid barggu sámi dáidagiin ja kultuvrrain Norggas. Badjel bealli daid kulturdoaimmain main ii leat sámi gullelašvuhta ja mat vástidedje jearahallaniskadeapmái, almmuhedje ahte sii leat bargan sámi dáidagiin ja kultuvrrain manimus jagi. Lagabui bealli almmuhedje ahte sii leat ovtasbargan sámi kulturdoaimmain dahje - doaimmaheddjiin. Kárten orru čájeheamen ahte kulturdoaimmain, maiddáid sámi kulturdoaimmain, lea beroštupmi eanet ovtasbargui, ja ahte sámi kulturdoaimmat eanet ja eanet doibmet ráđdeaddin kulturdoaimmaide main ii leat sámi gullelašvuhta. Hástalusas lea ahte ekonomii ja rámmaeavttut ráđdjejit sámi doaimmaid ovtasbargovejolašvuodaid. Seammás almmuhedje doaimmat main ii leat sámi gullelašvuhta ahte sii dárbbasit buoret visogova ja eanet ovtasbarggu sámi doaimmaheddjiiguin lokten dihtii iežaset gelbolašvuoda ja nannen dihtii barggu sámi dáidagiin ja kultuvrrain.

Kulturmuitosuodjalus ja vistesuodjalus

Sámedikkis leat ohcanvuđot ortnegat kulturmuitosuodjaleamis ja vistesuodjaleamis. Iežas historjjá dovdan lea vuodđun dasa ahte oahpásmuvvat iežas sámi gullevašvuodain ja seailluhit ja viidáseappot fievrridit sámi identitehta. Sámi kulturbirrasii leat iešguđetlágan kulturmuittut. Kulturmuittut leat buot mearkkat olbmuid doaimmain min fysalaš birrasis, das maiddá báikkit masa čatnasit historjjálaš dáhpusat, osku dahje árbevierru. Kulturmuittut leat eanadatgeavaheami, ássama, ealáhusdoaimmaheami ja osku doaimmaheami mearkkat. Muhtumiin lea stuorra áigečikŋodat, ja earát fas leat min áiggis. Sámediggi láchčá diliid, gaskkusta ja fuolaha kulturbirrasiid vai eanebut, sámit ja earát, sáhttet oahpásmuvvat rikkes ja gelddolaš sámi kulturhistorjjáin. Jagi 1917 ja boarrásat sámi kulturmuittut leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon ja daid hálddaša Sámediggi. Sámi fanasduddjonárbevieruid sáhttá duodaštit guhkás maŋás áiggis. Fanassuodjalus earrána eará kulturmuittuin dainna lágiin ahte ii leat automáhtalaš ráfáiduhttin agi vuodul.

Sámedikkis leat máŋggaid jagiid leamaš proševttat Riikaantikvára suodjalanprográmma välljejuvvon arkeologalaš kulturmuittuid várás. Áigumuššan lea oainnusmahttit ja dikšut sámi kulturmuittuid. Kulturmuittuid galbemiin ja gaskkustemiin lohtana máhttu sámi historjjá, geavaheami ja leahkima birra.

Sámedikkis lea doarjjaortnet automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuid várás, erenoamážit sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid, das maiddá ráfáidahttojuvvon sámi visttiid, priváhta eaiggáid várás. Sámedikki doarjjaortnega mihttun sámi kulturmuitosuodjaleami (fanassuodjaleami) várás lea čohkket dieđuid sámi fatnasiid buvttadeami, lávdama ja geavaheami birra vai Sámedikkis lea dárbašlaš máhttovuoddu viidásat hálddašeapmái.

Báikkálaš álgagiid vuodul váikkuha Sámediggi earret eará logaldallamiiguin sámi kulturmuittuid birra, ja sámi kulturmuittuid registrerenkurssaiguin.

Bajásšaddan ja oahpahus

Sámediggi lea álggahan nuvttá sámegielat mánáidgárdeortnega mánáid várás mat ássat máttabealde ráđđehusa Davvi-Romssa ja Finnmárkku doaibmaguovllu.

Ollas Norggas lea oktagaslaš vuoigatvuohhta sámegieloahpahussii. Buot ohppiin vuodđoskuvlaagis geat ássat sámi giellahálddašanguovllus, oahpahušlágas gohčoduvvon «sámi guovlun», lea vuoigatvuohhta oahpahussii sámegielas ja sámegillii. Olggobealde sámi giellahálddašanguovllu leat buot sámi ohppiin vuodđoskuvlaagis vuoigatvuohhta oahpahussii sámegielas. Go uhcimusat logi oahppi gielddas háliidit oahpahusa sámegielas ja sámegillii, lea ohppiin vuoigatvuohhta nu guhká go lea vel uhcimusat guhtta oahppi joavkkus. Joatkkaoahpahusa ohppiin lea vuoigatvuohhta oahpahussii sámegielas.

Maŋga gieldda almmuhit ahte sámegieloahpahusa fáladat sáhttá molsašuddat jagis jahkái kapasitehta ja resurssaid geažil. Orru šaddamin nu ahte doppe gos sámi giellahálddašanguovllu gielddain lea vejolašvuohhta fállat báikkálaš sámegieloahpahusa, šaddá oahpahus davvisámegillii. Oahpahus máttasámegillii ja julevsámegillii fállujuvvo dávjá gáiddusoahpahussan. Vuoigatvuohhta sámegieloahpahussii čuovvu oahppi ja danne molsašuddá oahpahusa čadahepmi, erenoamážit daid guovlluin gos leat uhcit oahppit.

Mánáidgárdeortnegat

Sámediggi lea álggahan nuvttá sámegielat mánáidgárdeortnega mánáid várás mat ássat máttabealde ráđđehusa Davvi-Romssa ja Finnmárkku doaibmaguovllu. Nuvttá ortnega bokte mii bistá golbma jagi, fállá Sámediggi nuvttá váhnenmávssu, ja geatnegahtta mánáidgárddiid bargat gealbudemiin. Mánáidgárddit galget dán áigodagas doaimmahit ovddidanbarggu nannen dihtii sámi giellagelbbolašvuoda ja pedagogalaš sisdoalu. Ortnet galgá movttiidahttit váhneiid välljet sámegielat mánáidgárdefálaldaga, seammás go sámi mánáidgárddit ieža leat mielde nannemin sámi mánáidgárddiid sisdoalu kvalitehta.

Mánáidgárddit mat fállat sámi giellaoahpahusa, lea dakkár ortnet mas ovttaskasmánat dahje uhcit mánnájoavkkut ožžot moadde diimmu sámegieloahpahusa vahkus. Dát mánáidgárddit eai oza doarjaga juohke jagi. Dasa leat máŋga siva, earret eará dat ahte mánat heitet mánáidgárddis, molsot mánáidgárddi, sirdet skuvlii dahje ahte mánáidgárddit eai fidne sámegielalaš resurssaid.

Vuolábealde tabealla čájeha mánáidlogu sámi mánáidgárddiin ja sámi ossodagain jagi 2024.

Mánat sámi mánáidgárddiin ja sámi ossodagain jagi 2024				
Fylka	Davvisámegiella	Julevsámegiella	Máttasámegiella	Oktiibuot
Finnmárku	428	2	0	430

Romsa	106	1	0	107
Nordlándá	3	28	0	31
Trøndelága	17	2	33	52
Oslove/Akershus	19	1	1	21
Mánát oktiibuot	573	34	34	641

Sámi oahppoplánabuvttus ja sámi giellaoahpahus

Sámi oahppoplánabuvttus lea bálddalasat ja dásseárvosaččat nationála oahppoplánabuktosiin. Sámi oahppoplánabuvttus Máhttolokten 2020 Sámi doaibmá sámegeielaid hálddašanguovllu gielddain ja fylkkagielddain. Sámi oahppoplánabuvttus gusto maiddá ohppiide geain lea vuoigatvuohta oahpahussii sámegeillii muđui riikkas. Oahppit geain lea vuoigatvuohta oahpahussii sámegeielas, muhto geat ášset eará guovlluin, čuvvot oahppoplána sámegeielas vuosttaš- dahje nubbingiellan. Sii ožžot oahpahusa eará fágain nationála oahppoplánaid vuodul. Skuvllat mat čuvvot sámi oahppoplánabuktosa adnojuvvojit sámi skuvlan. Skuvlla ovddasvástádus lea fuolahit ahte vuoigatvuodát ollašuttjit.

Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádat (GIS) almmuha dieđuid ja statistihka vuodđoskuvlla birra Norggas, earret eará giellageavaheami ja gáiddusoahpahusa birra. Skuvlajagi 2023/2024 lea sullii 904 oahppis sámegeiella oahppogiellan. Sámedikkis eai leat dieđut geográfalaš juohkáseami birra ohppiin geain lea sámegeiella oahppogiellan dahje mo dát oahppit juohkásit iešguđet sámegeielaid gaskkas. Lunddolaš lea navdit ahte oahppit ášset doppe sámegeielaid hálddašanguovllus gos maiddá skuvllat addet oahpahusa sámi oahppoplánabuktosa Máhttolokten 2020 Sámi vuodul.

Giellaoahpahusa oktavuodas ledje skuvlajagi 2023/2024 32 oahppi julevsámegeielain vuosttašgiellan (sámegeiella 1), 75 oahppi julevsámegeielain nubbingiellan (sámegeiella 2) ja 7 oahppi julevsámegeiella nubbingiellan (sámegeiella 3). 21 oahppis lei máttasámegeiella vuosttašgiellan (sámegeiella 1), 129 oahppis lei máttasámegeiella nubbingiellan (sámegeiella 2) ja 17 oahppis lei máttasámegeiella nubbingiellan (sámegeiella 3). 983 oahppis lei davvisámegeiella vuosttašgiellan (sámegeiella 1), 843 oahppis lei davvisámegeiella nubbingiellan (sámegeiella 2) ja 655 oahppis lei davvisámegeiella nubbingiellan (sámegeiella 3). GSI:s sáhtá aidnit juohkáseami jahkecehkiide. Sámedikkis eai leat dieđut ohppiid geográfalaš juohkáseami birra.

Gáiddusoahpahusas lei skuvlajagi 2023/2024 oktiibuot 32 oahppis sámegeiella vuosttašgiellan ja 384 oahppis sámegeiella nubbingiellan (sámegeiella 2 dahje 3). Oktiibuot ožžo 416 oahppi gáiddusoahpahusa sámegeielas. Sámedikkis eai leat dieđut dán statistihka birra fylkka- dahje gielddadásis, ii ge mo logut juohkásit iešguđet sámegeielaid gaskkas.

Joatkkaskuvllas lei skuvlajagi 2023/2024 oktiibuot 203 oahppis sámegeiella vuosttašgiellan, main 4 oahppis lei máttasámegeiella ja 199 oahppis davvisámegeiella. Ii ovttá ge oahppis lean julevsámegeiella vuosttašgiellan. Oktiibuot lei 380 oahppis sámegeiella nubbingiellan, main 25 oahppis lei julevsámegeiella, 6 oahppis lei máttasámegeiella ja 349 oahppis lei davvisámegeiella. Sámedikkis eai leat dieđut daid ohppiid geográfalaš juohkáseamis dahje jahkeceahke juohkáseamis geain lei sámegeielloahpahus joatkkadásis.

Gáiddusoahpahus ja hospiteren

Guovlluin gos báikkálaš oahpahusa iešguđet sivaiddat geažil ii leat vejolaš čadahit, lea gáiddusoahpahus dehálaš reaidun sihkkarastimii sámi ohppiid vuoigatvuoda sámegeielloahpahussii. Sámedikki mielas dárbbášit gáiddusoahpahus ja giellačoahkkaneamit nationála organiserema ja koordinerema.

Márkan dat stivre sámegeielloahpahusa gáiddusoahpahusfálaldaga. Dál leat 10 fitnodaga mat fáallet davvisámegeiella gáiddusoahpahusa, 4 mat fáallet julevsámegeiella gáiddusoahpahusa, ja 6 mat fáallet máttasámegeiella gáiddusoahpahusa ohppiide vuodđoskuvlla- ja joatkkadásis. Dat lea dagahan stuorra haddeerohusaid daid gaskkas geat fáallet gáiddusoahpahusa. Stáhtahálddašeaddjis leat dieđut dan birra geat dat fáallet sámi gáiddusoahpahusa iešguđet gillii. Romssa ja Finnmárkku stáhtahálddašeaddjis lea koordinerenovddasvástádus gáiddusoahpahusas davvisámegeielas, ja Nordlándda stáhtahálddašeaddjis lea koordinerenovddasvástádus gáiddusoahpahusas julev- ja máttasámegeielas.

Gáiddusoahpahusmodealla geavaheamis leat dál stuorra hástalusat, sihke oahpahusa organiserema ja čadaheami dáfus. Dál eai leat áshuvvon vuogádagat vuodđoskuvladásis mat registrerejit man ollu sámegeielloahpahusa oahppi lea ožžon, dahje guđe eará fágain sámi oahpahusdiimmut leat váldon. Dat mearkkaša ahte ii leat vejolaš

dárkkistit lea go oahppi ožžon rivttes diibmologu dan sámegieloahpahas masa oahppis lea vuoigatvuohta oážžut.

Skuvlaeaiiggáda váilevaš dieđut sámi oahppovuoigatvuođaid birra, váilevaš dahje uhccán ulbmillaš dieđut dáid vuoigatvuođaid birra dagaha ahte ollu sámi váhnemat ja oahppit eai dieđe guđe vuoigatvuođat sis leat oahpahussii sámegielas ja sámegillii. Dat fas sáhtta dagahit ahte ollugat eai vállje oahpahas sámegielas dahje sámegillii. Dasto sáhtta dat leat sivvan manne gáiddusoahpahas dávjá ii álggahuvvo skuvlaálggus.

Hospiteren/giellačoahkkaneamit lea dehálaš ja dávjá dárbbalaš doaibmabidju dasa ahte oážžut buori oahpanávkkii sámegielfágas. Fágaodasmahttin sihkarastá maiddá ahte oahppoplánat sámegielfágas addet oahpahas gievrras giellaoahpahas málliid vuođu, mii earret eará mearkaša oahpahas sámegielat birrasis.

Sámegiela gáiddusoahpahas rámmaráhkkanusas boahtá earret eará ovdan ahte ohppiin geat ožžot sámegieloahpahas gáiddusoahpahas bokte, dábálaččat ii lea gielladoarjja iežaset lagasbirrasis eai ge beasa geavahit giela earret sámegieliimmuin. Hospiteren/giellačoahkkaneamit attášedje ohppiide vejolašvuođa geavahit giela lunddolaš dilis ja iešguđet doaimmaid oktavuodas ja livččii mielde nannemin ohppiid sámi identitehta ja gullelašvuođa. Viidáseappot boahtá ovdan rámmaráhkkanusas ahte hospiteremii/giellačoahkkanemiide livččii dárbu vai ollašuhčasjedje fága gealbomihtut. Ođđa oahpahaslágas lea nannejuvvon hospiterenvuoigatvuohta čuovvovaš paragrafa vuođu: § 3-2 «Giela galgá fállat oasi sámegieloahpahas sámegielat birrasis go dasa lea dárbu vai oahpahas lea pedagogalaččat dohkálaš.» Sámedikki gáibáduš lei ahte hospiteren- ja giellalávgungáibáduš galggai leat mielde ođđa lágas, muhto dasa ii miedihuvvon. Dál čadahuvvojit hospiteren/giellačoahkkaneamit iešguđet láhkai. Ovdamearka dihtii mákset muhtun skuvllat mat fállat hospiterema ohppiid hospiterengoluid ja eará skuvllat mat fállat hospiterema fas gáibidit ahte vuostáiváldi skuvllat mákset buot hospiteren-/giellačoahkkanangoluid. Joatkaskuvllat mat fállat gáiddusoahpahas vuođoskuvllaide eai fála hospiterema/giellačoahkkanemiid geavatláš sivaiddat geažil. Dat lea várra dagahan ahte muhtun gielddat válljejit ieža fállat joatkaoahpahas iežaset vuođoskuvlahoppiide seastin dihtii hospiterengoluid.

Sámediggi vuohtta dakkár soju ahte ihtet iešguđet «eahpeformálalaš hospiterenvuogit», sihke mánáidgárddiin ja vuođoskuvllas. Dákkár eahpeformálalaš hospiterenvuogi ii galgga seaguhit dainna hospiteremiin mii dáhpuhuvvá gáiddusoahpahas oktavuodas. Dávjá leat váhnemat ieža geat váldet oktavuoda mánáidgárddiiguin ja skuvllaiguin daid guovlluin gos sámegielat leat nannosat, ja jerret ožžot go mánát ja oahppit hospiteret oanehis áigodagaid. Sámedikkis eai leat dieđut dan birra, ii ge sáhte dadjat maidege dan birra man muddui dat dáhpuhuvvá, muhto oážžu máhcahagaid sihke váhneimiin, mánáidgárddiin ja skuvllain dan birra ahte dat dáhpuhuvvá. Erenoamážit skuvllat dieđihit ahte sis ii leat kapasitehta váldit vuostái dákkár hospiterenohppiid. Go mánát/oahppit hospiterejit eahpeformálalaččat sámi mánáidgárddiin/skuvllain, de ii addo ekonomalaš buhtadus.

Dárbu bagadussii

Ollu iešguđet doaimmaheddjiin leat iešguđetlágan ovddasvástáduš sámegielain báikkálaččat, reiovnnaččat ja našuvnnaččat. Dattetge ii leat makkárge bajitdási orgána mii gosiha ahte ollašuttuojuvvojit dat giella- ja oahpahasvuoigatvuođat mat sámi giellageavaheddjiin lea.

Riikarevišuvnna jagi 2019 raporta čájeha earret eará ahte oahpahasuorggis leat muhtun erenoamáš hástalusat. Raporta čujuha ovdamearka dihtii dasa ahte oahppit geat bivdet dan, ožžot oahpahasvuoigatvuođaset ollašuttuojuvvot, muhto ahte fállat ii leat doarvái bures oahpis sámi guovddášguovlluid olgobealde. Raporta čájeha ahte fállatdagas oážžut oahpahas sámegielas ja sámegillii, leat headjuvuođat. Earret eará vállot sámegieloahpaheadjit ja sámi oahpponeavvuid fidnen lea bivevaš hástalus mii hedjonahtta oahpahasfálaldaga. Dasa lassin leat headjuvuođat gáiddusoahpahas organiseremis ja čađaheamis mii dagaha erohusaid oahpahasfálaldagas.

Sihkarastin dihtii sámi álbmoga giella- ja oahpahasvuoigatvuođaid berre ásahit áittardeaddji man bargamuššan lea sihkarastit sámi geavaheddjiid vuoigatvuođaid dán suorggis. Sámediggi mearridii iežas jagi 2018 giellastrategiijas sávaldaga oážžut dakkár áittardeaddji.

Áittardeaddjis berre leat árijalaš rolla diehtuojohkimis ja bagadeamis dakkár vuoigatvuođaid ja geatnegasvuođaid birra. Diehtuojohkin berre dahkkot sihke ovttaskas giellageavaheadji ektui ja gielddalaš ja almmolaš orgánaid ektui, ja eará doaimmaheddjiid ektui. Bagadeapmi ja ráđdeaddin váidagiid oktavuodas sámi giella- ja oahpahasvuoigatvuođaid rihkkuma ektui ferte leat dehálaš oassi áittardeaddji ovddasvástádussuorggis.

Fálaldagat válgabiirriin

Dás vuolábealde árvvoštallat fálaldagaid Sámedikki válgabiirriin. Nu mo čájehuvvo vuolábealde, de lea hástalussan ahte mis váilot dieđut ja ollislaš visogovva dálá fálaldagain. Dat bohtá ovdan iešguđet válgabiirre fálaldagaid árvvoštallamis. Árvvoštallama vuodđun leat dat dieđut maid lea leamaš vejolaš háhkat dán muttus, Sámedikki gulaskuddama vuodul, Sámedikki doarjjaortnegiid vuodul giella- ja kulturdoaimbajiide ja dieđuid vuodul fálaldagaid birra oahpahusas ja bajásšaddamis.

Earret dan mii válddahuvvo, leat buot válgabiirriin mánnga prošeavtta, lágideami ja deaivvadansaji eaktodáhtolaš doaimmaheddjiid, gielddaid, fylkkagielddaid ja dáža ásašusaid olis. Ovdamearkka dihtii oaidnit eanaš válgabiirriin lassáneami sámiid álbmotbeaivvi čalmmusteamis ja nu gohčoduvvon sámi vahku čalmmusteamis dan oktavuodas. Eai ge Sámedikki doarjjaortnegat leat áidna doarjjaortnegat mat addet doarjaga sámi doaimbajiide. Danne ii atte ge vuolábealde čilgehus nationála visogova, muhto sáhtá dattetge čájehit gos leat ja gos eai leat fálaldagat. Erenoamážit go dábálaččat čuožžilit synergijaváikkuhusat ja eanet lágideamit doppe gos Sámediggi jo addá doarjagiid, ja doppe gos jo gávdnojit sámi organisašuvnnat, ásašusat ja doaimbajit.

Nuortaguovllu válgabiire

Válgabiirrii gullet gielddat Máttá-Várjjat, Unjárga, Čáhcesuolu, Várggát, Báhcavuotna, Deatnu, Bearalváhki, Davvesiida ja Gámgaviika. Válgabiirres leat guokte giellaovddidangiella, Unjárga ja Deatnu, main leat lágas mearriduvvon bargamušat sámegeala várás sámelága vuodul. Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadus Máttá-Várjjaga gielddain jagi 2023 rájes.

Govus 1 – Sámedikki njuolggadoarjagiid ja jahkásaš doarjagiid vuostáiváldit Nuortaguovllu válgabiirres.

Sámedikki gulaskuddan

Gulaskuddanvástádusat dán válgabiirres tematiserejedje sihke dárbbu ealáskahttit nuortalaš giela ja kultuvrra, ja dárbbu oainnusmahtti davvisámegiela ja kultuvrra Máttá-Várjjagis. Duodašstandárbui maid čujuhuvvo, dat guoská sihke davvisámegiela ja nuortalašgiela suopmaniidda ja báikenamaide, duodjevieruide ja luohtevieruide. Ollugat čujuhit maiddá man dehálaš rádjastideaddji ovttasbargu ja láchin lea dasa ahte sámi báikkálaš servodagat galget eallit rájái rastá.

Báikkálaš museaásahusaid ja báikkálaš deaivvadansajiid nannen lea dehálaš dán válgabiirres.

Gulaskuddanásahusat namuhit Šillju nammasaš plánaid ásahtit ođđa oktasaš lanjaid doaimbajijuid Unjárggas, dárbbu sámi vissui ja giellaguovddáži Máttá-Várjjagis, ahte Deanu Museas leat heajos vurkendilit ja čoakkáldat mii lea heajos dilis, ahte Várjjat Sámi Musea dárbbáša ođasmahttit čájáhusa ja magasiidnakapasitehta, ahte Saviomusea berre huksejuvvot davvisámi dáidda- ja kulturguovddážiin ja Ä'vv Saa'mi Mu'zei ferte nannejuvvot nuortalaš kulturguovddážiin Norggas vejolašvuodain doaimmahit ealáskahttima, giellabarggu, kulturdoaimmaid ja máhttogaskusteami. Čujuhuvvo maiddá dasa ahte museat, ovttas dearvvašvuodaguovddážiiguin, sáhttet leat mielde ásaheamen oadjebas arenaid gos ságastallet njulgema ja soabadeami birra, ja ahte dasa lea stuorra dárbu válgabiirres.

Sámediggi lea ožžon gulaskuddanvástádusaid dán válgabiirres mat čujuhit ahte jus sámegiela galgá gáhttet ja viidáseappot ovddidit, ferte vuoruhit ángiruššama daid guovlluin gos sámegiella lea nanus, ja politihka mii eastada ahte dakkár olbmot geain lea buorre oahppu, fárrejit eret sámegielaide hálddašanguovllus.

Gielladoaimbajijut

Dán válgabiirres leat guokte giellaguovddáža mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikkis: Isak Saba guovddáš Unjárggas ja Deanu Giellagáddi, namalassii viđain ja golmmain jahkebergguin. Deanu Giellagáddi lágida giellakurssaid dingomiid vuodul maiddá Deanu gieldda olggobealde. Sii leat lágidan kurssaid Kárášjogas, Osloves ja mángga báikkis Finnmárkku riddoguovlluin.

Rádjastideaddji EU-Interreg prošeakta man ulbmil lea ealáskahttit nuortalaš giela ja kultuvrra lea jođus jagi 2024 čavčča rájes jagi 2027 čavčča rádjai. Máttá-Várjjaga gielda Norggas ja Anára gielda Suomas eaiggáduššet prošeavtta, ja Sámedikki hálldahusas fas lea ovddasteaddji stivrenjoavkkus.

Deanu ja Várjjat museasiida lea Sámedikki jagi 2024 bušeahta bokte ožžon 1 000 000 ruvdnosaš lassedoarjaga. Dát ruđat leat merkejuvvon bargui nuortalaš gielain ja kultuvrrain Ä'vv Saa'mi Mu'zeas.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnega bokte gielladoaimbajijuid ruhta 10 doaimbajijui dán válgabiirres ja 66 joatkkaskuvlaoahppi ožžo giellastipeandda.

Kulturdoaimbajijut

Dán válgabiirres ožžot čuoovvovaš sámi kulturásahusat njuolggadoarjaga Sámedikki bušeahta bokte: Deanu ja Várjjat museasiida (oktan museaiguin Várjjat Sámi Musea, Saviomusea, Deanu musea ja Ä'vv Nuortalaš musea), Sámi Mánáidteáhter Deanus ja girjebusse Deanu ja Unjárgga gielddain. Sámi Valáštallan Lihttu addá riikaviidosaš fáaldaga.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte kultuvrra várás ruhta 19 doaimbajijui dán válgabiirres.

Bajásšaddan ja oahpahus

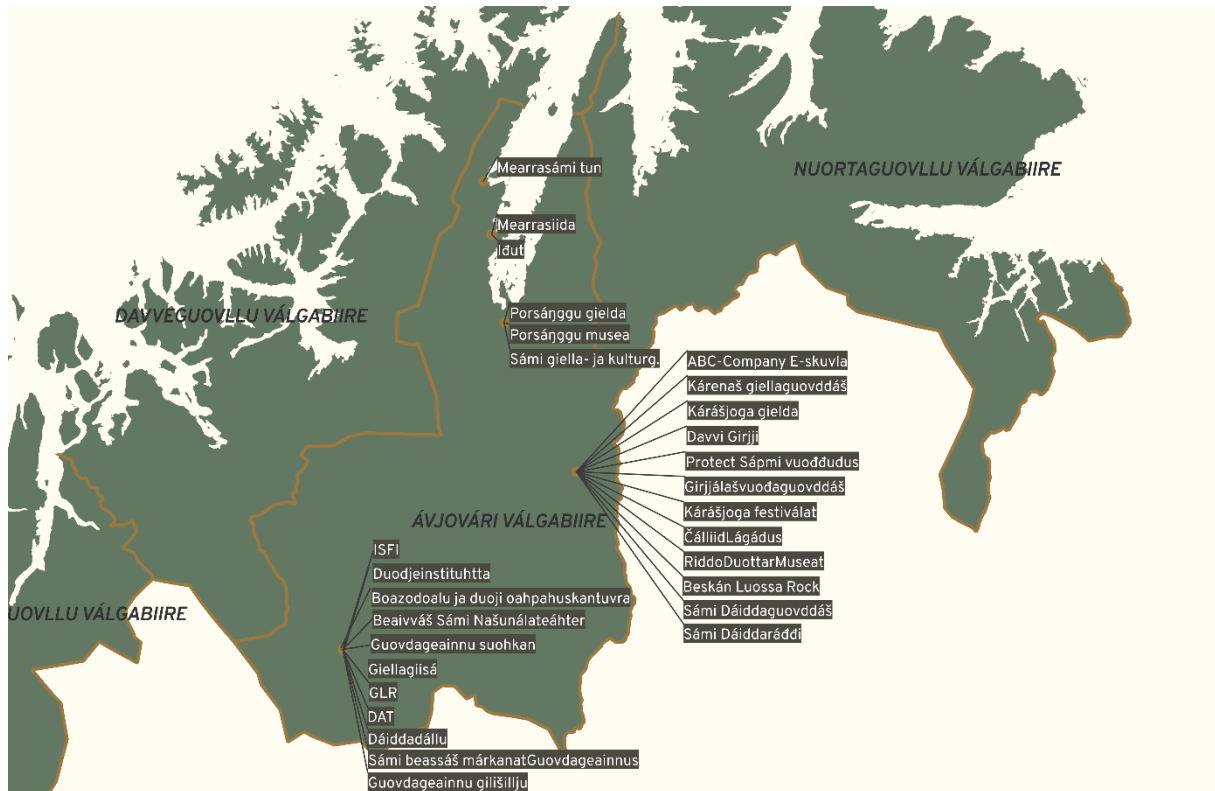
Dán válgabiirres leat guokte sámi mánáidgárddi/mánáidgárddi sámi ossodagaiguin: Unjárgga mánáidgárddi Unjárggas ja Giellavealgu mánáidgárddi Deanus. Dasa lassin lea Boftsa mánáidgárddis ja Deanusálddi mánáidgárddis Deanus sámegielloahpahus (2023/2024).

Válgabiirres leat Unjárgga ja Deanu gielddat mielde sámi giellahálldašanguovllus. Sámi giellahálldašanguovllu gielddain lea buot ohppiin vuoigatvuohta oahpahussii sámegielas ja sámegillii. Sámeskuvla Deanus fállá davvisámegiela gáiddusoahpahusa vuodđoskuvlaoahppiide.

Deanu joatkkaskuvla lea sámi luonddugeavaheami resursaskuvla. Sámi perspektiivva fágaidgaskasaš inkluderemiin buot fágain lea mihttun ahte oahppit galget oahppat sámi historjjá, kultuvrra, servodateallima ja vuoigatvuodaid birra.

Ávjovári válgabiire

Válgabiirii gullet gielddat Kárášjohka, Guovdageaidnu ja Porsáŋgu. Válgabiirres leat guokte giellaovddidangieldda, Guovdageaidnu ja Kárášjohka, ja okta giellaaláskathtingielda, Porsáŋgu, mas leat lágas mearriduvvon bargamušat sámegeiela várás sámelága vuodul.

Govus 2 – Sámedikki njuolggadoarjagiid ja jahkásaš doarjagiid vuostáiváldit Ávjovári válgabiirres

Sámedikki gulaskuddan

Gulaskuddancealkámušat dán válgabiirres čájehit dárbbu njulgendoaimbajuiide, vaikke vel sámevuotta ain lea nanus. Gulaskuddanáshasat čujuhit dasa ahte dáruiduhttimis leat ain váikkuhusat ja sámegeiella lea áitojuvvon maiddá dáppe. Čilgejuvvo ahte dárogiella ain vuotitá ollu arenain ja ahte nuorat buolvvas lea heajut sámi giellaálggat go ovdal. Danne ákkastuvvo ahte lea dárbu ángiruššamii sámegeielain dán regiivnnas: jus sámegeiella ii leat šat eanetlohkogiellan gostege, de nohket gielat áiggi vuollái olles Sámis. Konkrehta evttohus lea ásahit nátionála seailuhanásahusa Mázi dainna bargamušain ahte ovddidit soabadeami, doaimmahit duodašteami ja historjágaskkusteami Guovdageainnu-Álftá-čázádaga dulvadeami birra.

Gulaskuddancealkámušat čájehit dárbbu nannet sámi giela ja kultuvrra Porsáŋgus, earret eará eanet resurssaid ja buoret vistti bokte sámi giella- ja kulturguovddáži. Viidáseappot orru leamen dárbu ulbmillaš doaimbajuiide lokten dihtii dán válgabiirre mearrasámiid giela, dannego sáhtá leat šielbmá vuolgit rittus Sis-Finmárku oahppat sámegeiela.

Gielladoaimbajut

Dán válgabiirres lea giellaquovddáš juohke gielddas: Kárenáš Kárášjogas 1,7 jahkebargguin, Sámi giella- ja kulturguovddáš Porsáŋgus guvttiin jahkebargguin ja Giellagiisá Guovdageainnus guvttiin jahkebargguin.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjaortnegiid bokte gielladoaimbajuid várás ruhta 11 doaimbajuii dán válgabiirres, 183 joatkkaskuvlaoahppi ja 1 álit oahpu studeanta ožžo giellastipeandda.

Kulturdoaimbajut

Dán válgabiirres leat mánga sámi kulturásahusa mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikki bušehta bokte: Guovdageainnu Lagasradio (GLR), Sámi Dáiddaráddi (SDR), Girjebusse Guovdageainnu suohkanis, Mearrasiida, Sjøsamisk tun, RiddoDuottarMuseat (oktan museaiguin/ossodagaiguin: Sámiid Vuorká-Dávvirat, Guovdageainnu

gilišillju, Porsáŋggu musea, Sámi Dáiddamagasiidna), Beaivváš Sámi Našunálateáhter, Guovdageainnu beassášfestivála, Internašunála Sámi Filbmainstituhtta (ISFI), Kárášjoga festiválat, Beskán Luossa Rock, Sámi Dáiddaguovddáš ja Sámi Girjjálašvuodaguovddáš, ja girjebusse Guovdageainnu suohkanis. Muhtumis lea riikaviidosaš fáladat, earret eará Internašunála Sámi Filbmainstituhtas, Sámi Dáiddarádis ja Beaivváš Sámi Našunálateáhteris. Seammá lea doaibmabijuin nu go iešguđet sámi lágádusain, Protect Sápmi ja Duodjeinstituhtas.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte kultuvrra várá ruhta 42 doaibmabidjui dán válgabiirres.

Bajásšaddan ja oahpahus

Buot golmma gielddas válgabiirres leat sámi mánáidgárddit ja mánáidgárddit sámi ossodagaiguin: Kárášjogas lea Láttoluohká mánáidgárđi, Guolban mánáidgárđi ja Badjemánáid beaiveruoktu. Guovdageainnus leat Gártnetluohká mánáidgárđi, Máze mánáidgárđi, Beazedievvá mánáidgárđi, Gili mánáidgárđi, Gáhkkočorru mánáidgárđi, Nuortamielli mánáidgárđi ja MOS mánáidgárddit ja Porsáŋggus: Ájanas mánáidgárđi, Billávuona mearrasámi mánáidgárđi ja Saarela mánáidgárđi.

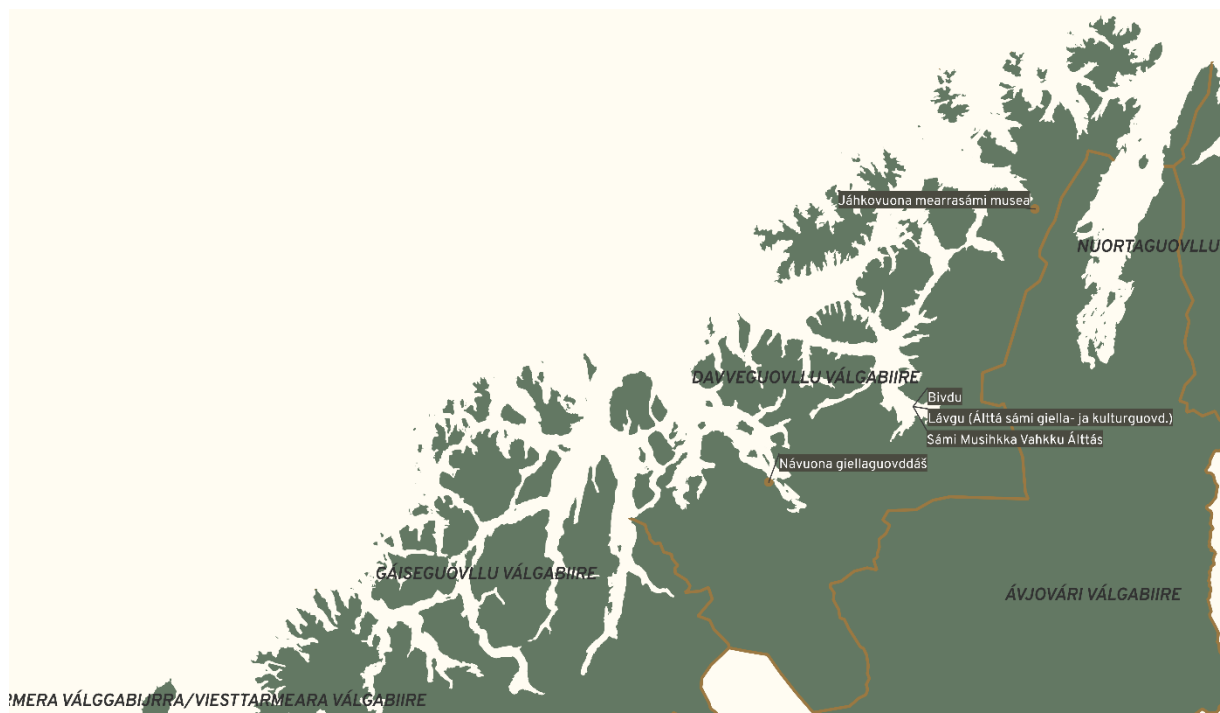
Buot gielddat válgabiirres leat mielde sámi giellahálddašanguovllus. Sámi giellahálddašanguovllu gielddain lea buot ohppiin vuoigatvuotta oahpahussii sámegeiela ja sámegeiellii.

Válgabiirres fáallet čuovvovaš ásausat gáiddusoahpahusa vuodđoskuvlaohppiide: Máze skuvla, Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas, gáiddusoahpahusa guovddáš Leavnnjas Porsáŋggus, Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla Guovdageainnus. Dasa lassin fáallet Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas ja Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla Guovdageainnus davvisámegeiela gáiddusoahpahusa joatkkaskuvlaohppiide.

Guovtti stáhtalaš riikaviidosaš sámi joatkkaskuvlii sáhttet oahppit miehtá Norgga ohcat: Sámi joatkkaskuvlii Kárášjogas, Kárášjoga gielddas ja Sámi joatkkaskuvlii ja boazodoalloskuvlii, Guovdageainnu suohkanis. Dasa lassin lea Leavnnja joatkkaskuvla resursaskuvlan mearrasámi kultuvrii ja árbevieruide.

Davveguovllu válgabiire

Válgabiirii gullet suohkanat Davvenjárga, Muosát, Hámmárfeasta, Áltá, Ákŋoluokta, Láhppi, Skiervá, Návuotna ja Ráisa. Válgabiirres eai leat gielddahálddašangielddat main leat lágas mearriduvvon bargamušat sámegeielaid várás. Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadus Áltá suohkaniin jagi 2019 rájes.

Govus 3 – Sámedikki njuolggadoarjagiid vuostáiváldit Davveguovllu válgabiirres

Sámedikki gulaskuddan

Dán válgabiirre gulaskuddancealkámušat čájehit dárbbu oainnusmahttit báikkálaš historjjá, dikšut háviid ja nannet sámi identitehta. Njulgenproseassas orru leamen dehálaš dovddastit ahte dán válgabiirres orrot olbmot geain lea iešguđet duogáš ja iešguđet identitehta. Regiovnna giellaguovddášat čujuhuvvojit instánsan mat sáhttet čohkket ja álggahit báikkálaš njulgenproseassaid, muhto ahte dalle ferte lasihit resurssaid. Mánnga gulaskuddancealkámuša čájehit ahte ovdeš nuppástusguovlluide lea dáruiduhttin čuočan garrasit, ja ahte dáppe lea dárbu ulbmillaš doaimbajuide. Čujuhuvvo dárbut fátmastit ássiid doaimbajuid definieremii ja organiseremii.

Gielladoaimbajut

Dán válgabiirres leat guokte giellaguovddáša mat ožžot doarjaga Sámedikkis: Lávgu Álttás mas leat 2,8 jahkebarggu ja Návuona giellaguovddáš Návuonas mas leat 1,4 jahkebarggu. Dát guovttis leat ožžon Sámedikki jagi 2024 reviderejvnon bušehta bokte ruđa čađahit proševtta mearrasámiid várás. Sámediggerádi ulbmil lea ruhtadit dán proševtta 1,5 jagis. Proševtta váldoulbmil lea ásahit mearrasámi deaivvadansajiid Álttá ja Návuona guvlui nannen dihtii mearrasámi identitehta, kultuvrra ja giela.

Jagi 2023 juolludii Sámediggeráđdi Hámmárfeastta suohkani 400 000 ruvdnosaš álggahandoarjaga ásahit giellaguovddáša Goavkejohkii. Dát lea vuosttaš jahki golmmajahkáša doarjjaáigodagas Sámedikki bealis sámi giellaguovddážiidda mat leat ásahuvvomin. Suohkan lea čađahan ovdaproševtta kárten dihtii dárbbu guovddáži, ja bohtosat deattuhit man dehálaš lea ealáskahttit sámegeiela suohkanis.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte gielladoaimbajuid várás ruhta 6 doaimbajuid dán válgabiirres ja 74 joatkkaskuvlaoahppi ožžo giellastipeandda.

Kulturdoaimbajut

Dán válgabiirres leat guokte sámi kulturásahusa mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikki bušehta bokte, ja goappašagat leat Álttás: Sámi musihkkariepmovahkku/Sámi Music Week ja Lávgu (Álttá sámi giella- ja kulturguovddáš). Jáhkovuona mearrasámi musea gullá dán válgabiirii ja lea musea/ossodat mii lea čatnon RiddoDuottarMuseat museasiidii. RiddoDuottarMuseat oažžu njuolggadoarjaga Sámedikkis.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte kultuvrra várás ruhta 15 doaimbajuid dán válgabiirres.

Bajásšaddan ja oahpahus

Válgabiirres leat čuoovvováš sámi mánáidgárddit/mánáidgárddit sámi ossodagaiguin: Guovddáš mánáidgárdi ja Álttá siida Álttás ja Leirbukt nammasaš mánáidgárdi Ráissas. Dasa lassin lea Saga nammasaš mánáidgárddis Álttás sámegeielloahpahus (2023/2024).

Álttá suohkan fállá oahpahusa sámegeielas 2 ja 3 dadjat jo buot suohkana vuodđoskuvllain. Suohkanis lea dasa lassin sierra sámegeielluohkká Komsa skuvllas ohppiid várás geain lea sámegeiella vuosttaš giellan, ceškiin 1.-7., geat čuvvot Máhttoloktema Sámi. Álttá nuoraidskuvla fállá oahpahusa sámegeillii 8.-10. ceahkis, mas luohkká muhtumassii čuoovvu oahpahusa dárogielat luohkái.

Álttá joatkkaskuvla lea resursaskuvlan davvisámegeiela várás nubbingiellan. Álttá joatkkaskuvllas leat sullii 25 % buot ohppiin olles riikkas geain lea oahpahus sámegeiela nubbingiellan. Skuvla áigu ovddidit «sámi pedagogalaš siidda» váikkuhan dihtii gealbudeapmái, pedagogalaš jurddalonuhallamii ja ovttasbargui sámegeielloahpaheddiide.

Davvi-Romssa joatkkaskuvla lea resursaskuvlan sámegeiela ja kvenagiela/suomagiela várás nubbingiellan ja gáidusoahpahusas joatkkaskuvllas. Davvi-Romssa joatkkaskuvla lea Ráissa suohkanis, muhto bálvala Gáivuona, Skiervvá, Ráissa ja Návuona suohkaniid. Dat mearkkaša ahte skuvla bálvala guovllu mii lea guovtti válgabiirres. Davvi-Romssa joatkkaskuvla lea maiddái guossoheaddjin Romssa fylkkasuohkana sámegeielloahpahusa fylkkakoordináhtorii, ja fállá davvisámegeiela gáidusoahpahusa vuodđoskuvlla ja joatkkaskuvlla ohppiide.

Gáiseguovllu válgabiire

Válgabiirii gullet Gáivuona, Omasvuona, Ivgu, Gálssa, Romssa, Báhcavuona, Mátalvuomi, Beardu, Sáččá, Ránáidsullo ja Ráisavuona suohkanat. Válgabiirres lea okta giellaealáskahttingiella, Gáivuotna, mas lea lágas mearriduvvon bargamušat sámi giela várás sámelága vuodul. Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadus Romssa suohkaniin jagi 2013 rájes.

Govus 4 – Sámedikki njuolggadoarjagiid vuostáiváldit Gáiseguovllu válgabiirres

Sámedikki gulaskuddan

Dán válgabiirres orrot gulaskuddanásahusat beroštit das ahte mearrasámi kultuvrra ja historjjá ferte vuoruhit divodanproseassas, ja ahte dat sáhttá leat mielde nannemin sámi kultuvrra mánggabealatvuoda. Seammás go gulaskuddanásahusat čujuhit dasa ahte dáruiduhttin lea čuohton garrasit regiovdnii, de sii beroštit das ahte guhkes áiggi jo lea čadahuvvon divodanbargu dáppe. Olmmáivákki gealboguovddáš deattuhuvvo buorrin ovdamearkan mainna ferte ávkkástallat boahttevuodas. Evttohuvvo maiddái ahte ásahuvvo álgoálbmotallaskuvla Gáivutnii, ja ákkastuvvo ahte dat lea dakkár doaibmabidju mii sáhttá buhtadit identitehta, giela, historjjá, kultuvrra ja gullevašvuoda massima riddoservodagain.

Gielladoaibmabijut

Dán válgabiirres leat golbma giellaguovddáža mat ožžot doarjaga Sámedikkis: Giellasiida Gáivuonas, Omasvuona giellaguovddáš Omasvuonas ja Gáisi giellaguovddáš Romssas. Giellasiiddas leat 3,5 jahkeberggu ja dan guovtti earás leat 3 jahkeberggu goappásge. Dasa lassin lea nu ahte jagi 2023 juolludii Sámediggeráđđi Málattuomi suohkanii nuppi jagi 500 000 ruvdnosaš doarjaga ásahit giellaguovddáža. Jagi 2024 sii plánejit lágideat giellakurssa ja -arenaid buohkaid várás, oktán sámegeielagiidda ja sidjiide geat háliidit oahppat davvisámegiela, maiddái olggobealde Málattuomi Gaska-Romssas.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte gielladoaibmabijuid várás ruhta 8 doaimbaidjui dán válgabiirres ja 113 joatkkaskuvlaoahppi ja 3 alit oahpu studeantta ožžo giellastipeandda.

Kulturdoaimbajut

Dán válgabiirres leat mánja sámi kulturásahusa mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikki bušehta bokte: Davvi álbmogiid guovddáš, Riddu Riđđu Festivála Gáivuonas, Lásságámme Omasvuonas, Sámi vahkku ja Sámi viessu Romssas ja Girjebusse Gáivuonas.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte kultuvrra várás ruhta 20 doaimbaidjui dán válgabiirres.

Bajásšaddan ja oahpahas

Válgabiirres leat golbma sámi mánáidgárddi ja mánáidgárddit sámi ossodagain: Goržži mánáidgárddi Gáivuonas ja Guovssahas mánáidgárddi ja Sjomannsbyen nammasaš mánáidgárddi Romssas. Namuhuvvon mánáidgárddit Romssas leat mielde Sámedikki nuvttá sámegeielat mánáidgárdeortnegis. Dasa lassin leat mánja mánáidgárddi sámegeieloahpahasain (2023/2024): Birtavári mánáidgárddi ja Dálusvákki mánáidgárddi Gáivuonas, Vuošvákki mánáidgárddi Ivgus, Furuslottet nammasaš mánáidgárddi ja Omasvuona luonddumánáidgárddi Omasvuonas, Husøy nammasaš mánáidgárddi Sáččas ja Læringsverkstedet Bukkespranget nammasaš luonddumánáidgárddi ja Elvestrand

nammasaš mánáidgárdi Romssas.

Dán válgabiirres lea Gáivuona suohkan mielde sámi giellahálddašanguovllus. Sámi giellahálddašanguovllu gielddain lea buot ohppiin vuoigatvuohta oahpahussii sámegeias ja sámegeillii.

Romssa sámeskuvla lea regionála skuvla davit Nordlándda ja Romssa várás. Skuvllas leat sullii 15-20 bistevas oahppi juohke jagi, ja fállá sihke skuvlaastoáiggeortnega ja internáhta.

Romssa suohkanis lea Báhpajávrrri skuvllas ovddasvástádus organiseremis ja oahpahas sámegeias ja sámegeillii. Báhpajávrrri skuvllas lea sierra luohkká mii čuovvu Máhttoloktema Sámi, ja oažžu buot oahpahas sámegeillii. Skuvlajagi 2023/2024 leat oktiibuot 68 oahppi 1.-7. cehkiin. Vejolaš lea maiddá oažžut sámegeioahpahas oahppi lagasskuvllas, ja oahppi sáhtta válljet sámegeia vuosttaš- dahje nubbingiellan.

Davvi-Romssa joatkkaskuvla lea resursaskuvlan sámegeia ja kvenageia/suomageia várás nubbingiellan ja joatkkaoahpu gáiddusoahpahas. Davvi-Romssa joatkkaskuvla lea Ráissa suohkanis, muhto bálvala Gáivuona, Skiervvá, Ráissa ja Návuona suohkaniid. Dat mearkaša ahte skuvla bálvala guovllu mii lea guovtti válgabiirres. Davvi-Romssa joatkkaskuvla lea guossoheaddjin Romssa fylkkasuohkana sámegeioahpahas fylkkakoordináhtorii.

Kongsbakken joatkkaskuva Romssas lea resursaskuvlan sámegeia várás vuosttaš- ja nubbingiellan ja fállá oahpahas sámegeillii sámegeia 1-ohppiide ja sámegeia 2-ohppiide muhtun oktasaš- ja prográmmafágain. Kongsbakken joatkkaskuvla koordinere maiddá báikkálaš oahpahas sámegeias Romssa joatkkaskuvllain.

Válgabiirres fállat čuovvovaš skuvllat davvisámegeia gáiddusoahpahas vuodđoskuvlaohppiide: Oimmáivákki skuvla Davvi-Romssas, Davvi-Romssa joatkkaskuvla, Romssa sámeskuvla. Davvi-Romssa joatkkaskuvla fállá davvisámegeia gáiddusoahpahas maiddá joatkkaskuvlaohppiide.

Viestarmera válgabijrra / Viestarmeara válgabiire

Válgabiirii gullet Divrráid, Siellaga, Loabága, Rivttáid, Ivvárstáid, Hártstáid, Bjarkøy ja Giehtavuona suohkanat Romssa fylkkas ja suohkanat Sáltevákki, Báidára ja Mällesullo rájes davás Nordlándda fylkkas. Válgabiirres leat golbma giellaealáskahtinsuohkana, Loabák, Dielddanuori ja Hábmer, main leat lágas mearriduvvon bargamušat sámegeia várás sámelága vuodul. Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadus Bådádjo suohkaniin jagi 2015 rájes

Sámedikki gulaskuddan

Gulaskuddama bokte oaččui Sámediggi mánga gulaskuddancealkámuša dán válgabiirres. Gulaskuddancealkámušat čájehit dárbbu divodeapmái ja báikkálaš soabadeapmái sihke Loabágis ja Divttasvuonas. Mánga gulaskuddanásahusa čállet ahte márkasámi guovlu ii boađe doarvái bures ovdan Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporttas, ja ahte dohko dárbbášuvvojit doaibmabijut. Čujuhuvvo dasa ahte rádjaraštideaddji ovttasbargu lea dehálaš durdnossámi giela ja kultuvrra gáhttemii ja nannemii. Ovdamearkka dihtii evttohuvvojit dakkár doaibmabijut go Várdobáikki nannen, sihke sin museadoaimma, giellaguovddáža ja dearvvašvuodaossodaga doaibmabijuiquin buot buolvvaid várás. Márkomeannu festivála namuhuvvo dehálažžan báikkálaš sámi identitehta nannemii, ja festiválie evttohuvvojit lassi resurssat.

Orru leamen sávaldat nannet gelbbolašvuoda duojis márkasámi guovllus, erenoamážit sin gaskkas geat háliidit váldit ruovttoluotta sin sámi identitehta duoji oahppama bokte. Evttohuvo lassi ekonomalaš doarjja Stuornjargga Sámiid Duodjie searvái duodjekurssaide ja -doaimmaide gaskkustit árbevirolaš máhtu ja ekonomalaš doarjaga nuorra duojáriidda.

Gulaskuddancealkámušat dán válgabiirres čájehit maiddá dárbbu oažžut oidnosii sámi leahkima ja historjja Viesttarállásis ja Lofuohtas, ja ahte beroštupmi sámedigillii ja sámiiguoski doaimmaide lea stuorrumin dáppe. Ásahushuksen evttohuvo dán guvlui, joga viidáseappot hukset dálá Bárru Giellabáikki dahje hukset odđa ásahasaid.

Maiddá julevsámi guovllus jearahuvvojit lassi resurssat dustet lohtanan beroštumi sámi gillii, duodjái ja kultuvrii. Árran čujuha dasa ahte sis eai leat návccat dustet buot dárbbuid lassi resurssaid haga, ja evttohit nannet sihke julevsámi ja bihtánsámi museadoaimma. Viidáseappot čájehit gulaskuddancealkámušat háliidusa doaibmabijuide nannet sihke bihtánsámi ja ubmisámi giela ja kultuvrra.

Gielladoaibmabijut

Dán válgabiirres leat njeallje giellaguovddáža mat ožžot doarjaga Sámedikkis: Ástávuona giellaguohtie Loabága suohkanis, Várdobáiki Dielddanuori suohkanis mas lea doaibmaguovlu Máttá-Romssas ja Davit Nordlánddas, Árran mii lea Áiluovttas Hábmara suohkanis ja Stormen sámi guovddáš Bådđdjo suohkanis. Buot giellaguovddážiin leat 2-3,2 jahkebarggu.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte gielladoaibmabijuid várás ruhta 12 doaibmabidjui dán válgabiirres ja 25 joatkkaskuvlaoahppi ja 14 alit oahpu studeantta ožžo giellastipeandda. Dán 14 studeanttas ožžo 13 studeantta doarjaga ortnegis máttasámegiela ja julevsámegiela várás, ja 1 studeanta oaččui doarjaga ortnegis márkasámi guovllu studeanttaid várás.

Kulturdoaibmabijut

Doppe leat maiddá mánga sámi kulturásahusa mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikki jagi 2023/2024 bušehta bokte ja dat leat Márkomeannu (Dielddanuori/Evenášši suohkan), Várdobáiki sámi guovddáš (Dielddanuori suohkan), Girjebusse Máttá-Romssas (gullevaš Romssa fylkkasuohkanii, bistevas fálaldagain Rivttáide, Hársttáide, Ivvárstádiide, Giehtavutnii ja Dielddáide), Árran julevsámi guovddáš (Hábmara suohkan), Duoddara ráfe (Báidára suohkan) ja Bådđdjo Jagi 2024 Eurohpalaš kulturoaivegávpot.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte kultuvrra várás ruhta 26 doaibmabidjui dán válgabiirres.

Bajásšaddan ja oahpahus

Válgabiirre sámi mánáidgárddit ja mánáidgárddit sámi ossodagaiguin leat: Lauvmakken mánáidgárde Loabágis, Márkománák mánáidgárde Dielddanuoris, Viejega Hábmereis ja Jentoftsletta mánáidgárde Bådđdjos. Dát mánáidgárddit leat mielde Sámedikki nuvttá sámegiela mánáidgárdeortnegis. Dasa lassin lea čuovvovaš mánáidgárddiin sámegielaohpahus jagi 2023/2024: Froskedammen mánáidgárde, Hagebyen mánáidgárde, Ervik mánáidgárde ja Utsikten mánáidgárde Hársttáin, ja Grytting mánáidgárde Ulbbis.

Dán válgabiirres leat Dielddanuori, Loabága ja Hábmara suohkanat mielde sámi giellahálddašanguovllus. Sámi giellahálddašanguovllu gielldain lea buot ohppiin vuogatvuohhta oahpahussii sámegielas ja sámegillii.

Knut Hamsun joarkkaskávlá Hábmereis lea resursaskuvlan Nordlándda fylkkas. Golmmajahkásaš proševtta bokte (2022-2025) galgá skuvla bargat julevsámi giela, kultuvrra ja identitehta nannemin ja váikkuhit kvalitehta- ja

gelbbolašvuodaovddideapmái.

Heggen joatkkaskuvla Hársttáin lea resursaskuvla mii ovttas Várdobáiki sámi guovddážiin ja Máttá-Romssa suohkaniiguin gaskkusta máhtu márkasámi suopmaniid ja kulturárbevieruid birra regiovnas, ja lea mielde rekrutteremin ohppiid sámegeiloahpahussii Máttá-Romssas ja nannemin sámegeiloahpahusa čadaheami olles 13-jahkásaš skuvlamannolagas.

Loabága giellaguovddáš fállá davvisámegeala gáiddusoahpahusa vuodđoskuvla- ja joatkkaskuvlaohppiide. Čuovvovaš doaimmaheaddjit fállat julevsámegeala gáiddusoahpahusa: Bådådjo suohkan, vuodđoskuvlakantuvra, Knut Hamsun joatkkaskuvla ja Bodin joatkkaskuvla.

Årjel-Saepmie veeljemegeivlie

Válgabiirii gullet gielddat Raanen tjielte ja Rávdá suohkana rájes máttás guvlui Nordlándda fylkkas, gielddat Trøndelága fylkkas, Surnadal, Rindal og Sunndal gielddat Møre- ja Romsdal fylkkas ja Eengerdaelie, Rendalen, Os, Tolga, Tynset ja Follidal gielddat Innlandet fylkkas. Válgabiirres leat njeallje giellaovddidangiellada, Aarborte, Raarvihke, Rosse ja Snåase suohkanat, main leat lágas mearriduvvon geatnegasvuodát sámegeala ektui sámelága vuodul. Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadus Tråante suohkaniin (2022).

Govus 6 – Sámedikki njulggadoarjagiid vuostáiváldit Årjel-Saepmie veeljemegeivlies

Sámedikki gulaskuddan

Dán válgabiirres leat bohtán gulaskuddancealkámušat mat váldet ovdan váilevaš luohttámuša kommišuvdnii máttasámi birrasis, ja ahte dat sáhtta leat dagahan ahte váilot muitalusat máttasámi guovllus.

Gulaskuddanásuhasat čállet ahte máttasámi gillii ja kultuvrii lea dáruiduhttin čuočan erenoamáš garrasit ja stuorra dárbu lea oainnusmahttimii ja divodeapmái dán válgabiirres. Evttohuvo ahte Sámedikkis berrejit leat regionála čoahkkimat digaštallat báikkálaš čuoggáid čuovvuleapmái ja ahte Sámediggi berre lágidit semináráiddu vuosttálávkefálaldahkan raportta bohtosiid ja čuovvuleami viidáseappot gaskkusteapmái.

Seamma láhkai go gulaskuddancealkámušat eará válgabiirriin ge čájehuvvo dáppe ge stuorra resursadárbu sámi museaásahusain. Čujuhuvvo dasa ahte máttasámi dáidda- ja kulturásahusat leat smávvat, ja ahte danne lea dehálaš lasihit máttasámequovllu ásuhasaid ekonomalaš rámmaid.

Gielladoaimbajut

Dán válgabiirres leat njeallje giellaguovddáža mat ožžot doarjaga Sámedikkis: Sijti Jarngie Aarbortes, Gieleaernie Raarvihkes, Gielem nastedh Snåases ja Aajege Rosses. Rosse Aajege giellaguovddáža doaimmiguovlu lea

Rossesámi guovllus. Dasa gullet čuovvovaš gielddat: Meråker, Stjørðal, Selbu, Tydal, Rosse, Holtålen, Midtre Gauldal, Os Østerdalenis, Eengerdaelie, Oppdal, ja Rennebu. Raarvihke ja Rosse giellaguovddážiin leat guokte jahke barggu goappásge, Aarborte guovddážiis leat 5 jahke barggu ja Rosse guovddážiis leat 7 jahke barggu.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte gielladoaimbajuid várás ruhta 5 doaimbajuid dán válgabiirres ja 26 joatkkaskuvlaoahppi ja 14 alit oahpu studeantta ožžo giellastipeandda.

Kulturdoaimbajut

Dán válgabiirres leat mánja sámi kulturásahusa mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikki bušehta bokte: Årjelhsaemien Teatere (Raane), Sjeltie samisk kulturpark (Gaaloe), Sijti Jarnge (Aarborte), Saemien Sijte (Snåase), Tjaktjen Tjåanghcoe (Snåase), Aajege Saemien gieles & maahtoejarnge (Rosse), Raasten Rastah (Rosse) ja Kultur- ja girjerádjusse Trøndelágas mii báivala gávccii gieldda: Eengerdaelie, Frøya, Heim, Hitra, Midtre Gauldal, Rennebu, Rosse ja Åfjord.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte kultuvrra várás ruhta 9 doaimbajuid dán válgabiirres.

Bajásšaddan ja oahpahuš

Válgabiirre mánáidgárddit ja mánáidgárddit sámi ossodagaiguin leat Suaja maanagierte Snåases, Gaavalohke maanagierte Raarvihkes, Luvlege maanagierte ja Brekken mánáidgárdi Rosses ja Ferista olgoáibmománáidgárdi Tråantes. Dát mánáidgárddit leat mielde Sámedikki nuvtá sámegiela mánáidgárdeortnegis. Čuovvovaš mánáidgárddiin lea sámegieloahpahuš (2023/2024): Medbroen Gårdsbarnehage, Espira Stjørðal og Læringsverkstedet Tønsåsen luonddumánáidgárdi Skieredes, Romsliá mánáidgárdi ja Lekeplassen bearašmánáidgárdi Tråantes, Voll mánáidgárdi Rennebus ja Drevsjø mánáidgárdi Eengerdaelies.

Tråante tjielte fállá báikkálaš oahpahuš davvisámegielaš, maid Hansbakken skuvla koordinere. Máttá- ja julevsámegiella fállujuvvo gáiddusoahpahuš bokte.

Krånke joatkkaskuvllas ja Rosse joatkkaskuvllas lea oktasaččat ovddasvástáduš sámegieloahpahuš koordineremis Trøndelága fylkkas. Krånkes lea ovddasvástáduš fylkka davimus oasis, ja Rosses lea ovddasvástáduš fylkka máttimus oasis. Sihke Rosse ja Krånke joatkkaskuvllat fállat oahpahuš máttasámegiela, ja fállat máttasámegiela gáiddusoahpahuš eará joatkkaskuvllaide ja fylkka olggobealde. Oahppit geain lea oahpahuš máttasámegielaš Rosse joatkkaskuvllas ožžot fálladahkan guokte sámi giella- ja kulturčoahkkaneami juohke skuvlajagi. Oahppit geat háliidit oahpahuš julev- dahje davvisámegielaš ožžot fálladaga gáiddusoahpahuš bokte.

Čuovvovaš doaimmaheaddjit fállat julevsámegiela gáiddusoahpahuš: Åarjelsaemien Vierhtiesåafoe Aarbortes. Čuovvovaš doaimmaheaddjit fállat máttasámegiela gáiddusoahpahuš: Åarjelsaemien Vierhtiesåafoe Aarbortes (ovdalis Gaska-Norgga sámeskuvla), Åarjel-Saemiej Skuvle Snåases, Praahke bajásšaddan- ja báikkálašguovddáš, Krånke joatkkaskuvla ja Aajege Rosse joatkkaskuvla.

Lulli-Norgga válgabiire

Válgabiirii gullet dat gielddat Møre ja Romsdal ja Innlandet fylkkain mat eai gula Åarjel-Saemie veeljemegeivlie válgabiirii, ja gielddat Vestlándda, Rogalándda, Agdera, Vestfolda ja Telemárkku, Viken ja Oslove fylkkain. Válgabiirres eai leat gielddat mas leat lágas mearriduvvon geatnegasvuodát sámegielaš ektui sámelága vuodul. Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadus Oslove gielddain (2016).

Govus 7 – Sámedikki njuolggadoarjagiid vuostáiváldit Lulli-Norgga válgabiirres

Sámedikki gulaskuddan

Gulaskuddancealkámušat dán válgabiirres tematiserejit sápmelaččaid dárbbuid gávpogiin ja daid sápmelaččaid dárbbuid geat leat guhkkín eret sámi ásašusain ja sámi birrašin. Evttohuvvo ahte iešguđet sámi servodagat, oktan gávpotsámi birrašiiguin, servet divodandoaimbajuid ovddeiepmi, vai doaimbajut šaddet guoskevaččat ja deaivilat.

Innlandet fylkkas orru leamen stuorra dárbu sámi fálađagaide, doarjagii ja veahkkái almmolaš eiseválddiid ektui ja gaskkusteapmái eanetlohkoálbmoga ektui. Daid guovlluin gos eai leat ásašusat, čađahit uhca olmmošjoavkkut eaktodáhtolaš barggu.

Giella ja kulturdoaimbajut

Dán válgabiirres lea okta giellaguovddáš mii oažžu doarjaga Sámedikkis, ja dat lea Sámi viessu Osloves. Das leat 0,6 jahkebarggu. Áidna sámi kulturásahus válgabiirres mii oažžu njuolggadoarjaga Sámedikki bušehta bokte lea maiddái Sámi viessu Osloves.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte gielladoaimbajuid várás ruhta 10 doaimbajuid mii dán válgabiirres ja 42 joatkkaskuvlaoahppi ja 4 alit oahpu studeantta ožžo giellastipeandda.

Jagi 2023 juolluduvvui Sámedikki ohcanvuđot doarjjaortnegiid bokte kultuvrra várás ruhta 31 doaimbajuid dán válgabiirres.

Bajásšaddan ja oahpahuš

Válgabiirres lea okta sámi mánáidgárđi mii lea mielde Sámedikki nuvtá sámeielat mánáidgárdeortnegis, ja dat lea Cizáš sámi mánáidgárđi Osloves. Dasa lassín leat golbma mánáidgárddi main lea sámeieloahpahuš (2023/2024): Birkebeineren olgoáibmománáidgárđi ja Stiftelsen Steinrøysa mánáidgárđi Lillehammeris ja Dr. Brandts mánáidgárđi Osloves.

Osloves lea Osloven Saemien Skuvle/Oslo Sáme Skávlilá/Oslo Sámi Skuvla (OSS) mii lánčá dilálašvuodaid sámeieloahpahušii ja čuovvula sámeieloahpahuša ohppiide iešguđet skuvllain. Oslove sámi skuvla fállá báikkálaš oahpahuša davvisámeielas gáiddusoahpahuštan molssaektun go váilu kapasitehta. Julev- ja máttasámeielat fállonjuvvo gáiddusoahpahuštan

Loahppaboáđus

Sámedikki dárbu nannejuvvon politihkalaš ja hálddahuslaš kapasitehtii ii leat rievdan. Sámediggi háliida árrjalaš rolla ja geahčadit mo lea vejolaš nannet sámegeilaid ja sámi kultuvrra ovddasguvlui. Fálaldagaid ja ásasahaid lohku sorjá dál ovttaskasolbmuid ja birrasiid dáhtus, álggafámuš ja ángirvuodas – ja speadjalastá olmmošlaš kapasitehta mii molsašuddá válgabiirres válgabiirii. Vai Sámedikki ángiruššan galgá buoremusat deaivat dárbbuid, de dárbbasuvvo buorre gulahallan sámi ásasahaiquin, deaivvadansajiiguin ja sámi álbmogiin, ja ahte árvvoštallojuvvo lagat ovttasbargu etablerejuvvon dáža ásasahaiquin.

Eanebut ja eanebut háliidit oahpásmuvvat buorebut iežaset sámi duogáži ja váldit ruovttoluotta sámi identitehta, ovdamearkka dihtii dakko bokte ahte háhkat gávtti, ja áinnas ieš goarrut gávtti, mii lea dehálaš identitehtadovddaldahkan ollugiidda. Dárbu lea eanet máhttui ja bagadeapmái dan oktavuodas. Mánnga gáktegoarru ja earát juogadit máhtu ja bagadeami das ja eará oktavuodain, oassin eaktodáhtolašvuodas.

Sámi kulturmuittuid ja kultureanadagaid kárten, duođašteapmi ja gaskkusteami lea dehálaš sámi historjjá ja leahkima oainnusin dahkamis, ja oassin máhttoloktemis ja identitehtaduddjomis. Sámediggi ja muhtun sámi museat ja kulturásahusat čađahit iešguđet prošeavttaid. Mánngga sajis lea báikkálaš álbmogis stuorra beroštupmi, ja sii servet sámi kulturmuittoregistrerenkurssaide. Muhtumiidda sáhtá dat leat vuosttaš lávki iežas soga ja báikkálaš servodaga sámi duogáža ja historjjá buorebut oahpásmahttimii.

Bargu mii čađahuvo eaktodáhtolašvuoda bokte duođaštit, loktet ovdan ja oainnusin dahkat sámi lagas- ja boarrásat historjjá ja leahkima lea dehálaš, maiddá Duohtavuoda- ja soabadankommišuvvna raportta olis. Báikkálaš historjá maid báikkálaš historjasearvvit, diehtoállosat, gjehtagirjijt ja digitála, boarrásat govat ja iešguđet arkiivaávdnasat ja sámi báikenamat gaskkustit, leat dehálaš ovdamearkkat.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvvna deattuhii ahte sámi giellaguovddážiin lea dehálaš doaibma ovddasguvlui. Árvvoštallojuvvo maiddá ahte sámi kultureallimis iežas dáidda- ja kulturdovddahemiiguin lea stuorra mearkkašupmi dáistaleamis dáruiduhttinpolitihkain. Dat sáhtá váikkuhit čeavláivuoda iežas kultuvrra ektui ja sámiid dohkkeheapmái ja inkluderemii sihke nátionála ja riikkaidgaskasaš searvevuhtii. Go ollu sámegeilat eai šat fievrriiduvvo viidáseappot siskkáldasat bearrašis, ferte oahpahussuorggis mánáidgárdi rájes alit oahpu rádjai maiddá leat guovddáš rolla ealáskahttimis. Seamná guoská árbedihtui ja immateriála kulturárbái viidát. Oahpahussuorggis, eaktodáhtolašvuodas ja kultursuorggis lea dehálaš rolla ealáskahttimis.

Nuortaguovllu válgabiirres leat dat guokte giellaovddidangiella Deatnu ja Unjárga erenoamážat go doppe lea giellafálaldat, sihke giellaguovddážiin ja bajásšaddan- ja oahpahussuorggis. Vaikke vel Deanu giellaguovddáš, Giellagáddi, lágida giellakurssaid eará báikkiiin maiddá, de lea jáhkkmis nu ahte sámiin geat ássat eará gielldain válgabiirres eai leat doarvái giellafálaldagat. Berre árvvoštallat sáhttet go nuortaguovllu válgabiirre giellaguovddážit viiddidit iežaset doaibmaguovllu vai eanebut ožžot giellafálaldaga. Eatnašat mat ožžot Sámedikki njuolggadoarjaga ja jahkásaš doarjagiid dán válgabiirres, leat maiddá Deanu ja Unjárggas, mii orru čájehamen ahte doppe leat eanemus deaivvadansajit ja kulturfálaldagat. Válgabiirii gullá maiddá nuortalaš giella- ja kulturguovlu, ja nu mo lea čilgejuvvon, de lea dárbu nannet nuortalašgiella fálaldaga. Jagi 2023 logut čájehit ahte dán válgabiirres ledje sihke eanet gielladoaibmabijut ja kulturdoaibmabijut mat ožžo juolludemiid Sámedikki ohcanvuđot doarjagiid bokte.

Árvjovári válgabiire lea áidna válgabiire gos leat giellaguovddážit ja sámi mánáidgárdefálaldagat juohke gielddas. Dán válgabiirres leat eanemus kulturásahusat mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikkis, ja eatnašat dain leat Kárášjogas ja Guovdageainnus. Dát lei válgabiire gos ožžo kulturdoaibmabijuide eanemus doarjjajuolludemiid Sámedikki ohcanvuđot doarjagiid bokte, ja ledje maiddá olu juolludeamit gielladoaibmabijuide. Dat lea maid dat válgabiire gos eanemus oahppit joatkkaoahpahas ožžo giellastipeandda jagi 2023. Danne ferte sáhttit dadjat ahte sihke giella, oahpahas ja kultuvra válgabiirres lea bures gokčojuvvon. Dattetge lea dehálaš deattuhit ahte maiddá dáppe lea sámi giella ja kultuvra áitojuvvon, ja ovdamearkka dihtii leat hástalusat sámegeilat gelbbolašvuoda rekrutteremiin skuvlii ja mánáidgárdái. Orrot maiddá leamen hui ollu uhcit fálaldagat rittus go válgabiirre siskkit osiin. Go eanaš fálaldagat dáppe leat jurddašuvvon sámegeiela eatnigielaigiidda, de dat sáhtá mearkkašit ahte leat uhccán fálaldagat sisafárrejeddiide ja earáide geain lea sámegeiella nubbingiellan dahje vierisgiellan.

Davveguovllu válgabiirres leat uhccán fálaldagat sihke giella-, oahpahas- ja kultursuorggis, ja ii oktage gielldain leat mielde giellahálddašanguovllus. Dušše Álttás ja Ráissas leat mánáidgárdefálaldagat ja dušše Álttás leat

kulturásahusat mat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikkis. Ruhta lea juolluduvvon ásaht ođđa giellaguovddáža ja ođđa deaivvadansajiid dainna ulbmiliin ahte ealáskahttit mearrasámi giela ja kultuvrra. Viidáseappot juolluduvvui ruhta doaibmabijuide sihke kultur- ja giellasuorggis Sámedikki ohcanvuđot ortnegiid bokte jagi 2023. Viehka ollu joatkkaskuvlaoahppit ožžo giellastipeandda, ja orru leamen nu ahte dán válgabiirres leat hui ollu oahppit geat ožžot ollašuttuojuvvot iežaset vuoigatvuoda sámegieloahpahussii. Eanet doaibmabijuid berre čadahit dán válgabiirres nannen dihtii sámi fáldadaga ja sámiid searvevuoda.

Gáiseguovllu válgabiirres leat Gáivuona, Omasvuona ja Romssa suohkanat erenoamážat go doppe leat sámi fáldadagat sihke giella-, bajásšaddan- ja oahpahuš- ja kultursuorggis. Muhtun eará báikkiin leat maiddá fáldadagat, nu go mánáidgárdi lvgus ja Sáččas, ja Málavuomi giella lea ožžon ruđaid ásaht giellaguovddáža. Davvi-Romssa joatkkaskuvla lea dehálaš resursa válgabiirres, ja bálvala máŋga gieldda. Jagi 2023 lei dát válgabiire gos eanaš oahppit joatkkaoahpahas ožžo giellastipeandda. Jagi 2023 dát válgabiire oaččui muhtun juolludemiid sihke giella- ja kultursuorggis Sámedikki ohcanvuđot ortnegiid bokte. Oppalohkái lea siva navdit ahte dán válgabiirres leat máŋga gieldda gos eai leat dahje leat uhccán sámi fáldadagat.

Viestarmera válgabijrras / Viestarmeara válgabiirres leat máŋga buori fáldadaga sihke giella-, oahpahuš- ja kultursuorggis ja deaivvadansaji. Jagi 2023 lei dát dat válgabiire gos ledje eanemus doaibmabijut giellasuorggis ja goalmádin eanemus doaibmabijut kultursuorggis ožžo juolludemiid Sámedikki ohcanvuđot ortnegiid bokte. Lunddolaš lea diedusge ahte stipeandaortnegat alit ohppui máttasámegiela ja julevsámegiela, ja studeanttaide várás márkasámi guovllus, deivet maiddá dán válgabiire. Ásahusat ja doaibmabijuid eai juohkás dássidit olles dán geográfalaš guovllus. Go sáhtá dadjat ahte doaibmabijut gokčet oalle bures sámiid geat ássat Dielddanuori márkasámi giliin ja julevsámi guovlluin Háberis, de leat uhccán dahje eai oppanassiige fáldadagat sámiid geat ássat eará gielddain. Hártták ja Bådådđjo leat guokte gávpoaga válgabiirres gos leat muhtun fáldadagat bajásšaddan- ja oahpahušsuorggis. Oppalohkái lea jáhkkimis nu ahte eai buohkat dán válgabiirres oaččo dan sámi fáldadaga maid sii háliidit.

Årjel-Saepmie veeljemegievlies leat máŋga buori fáldadaga sihke giella-, oahpahuš- ja kultursuorggis ja deaivvadansaji. Eanaš fáldadagat orrot leamen giellaovddidangielladain Aarborte, Raarvike, Snåases ja Rosses. Tråante, mii lea válgabiire stuorámuš gávpoat, orru leamen áidna gávpoat gos lea sámi oahpahušfáldadagat. Sámiid geat ássat Møre- ja Romsdalas leat uhccán fáldadagat, earret go dat mii fáldo neahta bokte ja lagas gielddain Trøndelågas. Máttasámi birra leat smávvat ja rašit. Dat sáhtá maid leat siva dasa go eai leat nu galle doaibmabijut eai kultursuorggis eai ge giellasuorggis mat ožžo juolludemiid Sámedikki ohcanvuđot ortnegiid bokte jagi 2023. Lunddolaš lea ahte Sámedikki stipeandaortnet alit oahpu várás julevsámegiela ja máttasámegiela deaivá dán válgabiire. Jáhkkimis lea nu ahte eai buohkat dán válgabiirres oaččo dan fáldadaga sámegiela, oahpahas ja kultuvrras maid sii háliidit.

Lulli-Norgga válgabiire lea geográfalaččat stuorámuš, ja vissa heajumus fáldadagaiguin. Sámi mánáidgárdéfáldadagat lea dušše Osloves ja Lillehammeris, ja oahpahušfáldadagat Oslove sámi skuvllas, ja dušše okta giella- ja kulturguovddáš válgabiirres oážžu njuolggadoarjaga Sámedikkis. Dattetge ledje viehka ollu juolludeami jagi 2023 doaibmabijuid sihke giellasuorggis ja nubbin eanemus juolludeami kultudoaibmabijuid dán válgabiirres Sámedikki ohcanvuđot ortnegiid bokte. Go válgabiire lea olggobealde árbevirolaš sámi ássanguovllu, de sáhtá leat lunddolaš ahte dáppe leat uhcit sámi ásahusat ja fáldadagat. Loahppaboadusin lea ahte dán válgabiirres sorjájit hui ollugat digítála fáldadagain dahje ja fertejit mátkkoštit eará guovlluide oážžun dihtii oahpu, barggu dahje gávdat sámi deaivvadansajiid.

Dárbu giella- ja kulturealáskahttimii

Oppalohkái sáhttit dadjat ahte mis leat jo máŋga doaibmabijut dáruiduhttinváhágiid njulgemii, muhto ahte mii dárbašit eanet máhtu dan birra man deaivilat dat doaibmabijut leat ja njulgenproseassa ovdáneami birra. Dan sáhtášii iskat jearahallaniskkademiiguin. Sihke Kanadas ja Austrálias čadahuvvo «Reconciliation Barometer» mihtidan dihtii soabadanproseassaid ovdáneami gaskal álgoálbmogiid ja eanetlohkoálbmoga. Dát baromehter leat vuodduvvon jearahallaniskkademiid mat isket álbmoga oavila ovdáneamis iešguđet surggiin mat leat gávnnavuvvon dehálažžan soabadeapmái, ovdamearkka dihtii áddejupmi vássánáiggis ja dáseárvvu vásiheamis. Dakkár jearahallaniskkadeapmi livččii ávkkálaš maiddá sámi oktavuodas. Dat sáhtášii maiddá leat Duohtavuoda- ja soabadankommišuvvna raportta oktasaš čuovvuleapmi Norggas, Ruotas ja Suomas ge. Jearahallaniskkadeami sáhtášii hábmet nu ahte buorebut oččošii ovdan ovdamearkka dihtii álbmoga oainnu soabadanvejolašvuhit ja divodanproseassa ovdáneapmái ovdamearkka dihtii giella- ja kultursuorggis ja geográfalaš molsašumiin.

Sámediggi diehtá ahte skuvlaoahppit luhpet sámegieloahpahas skuvlamannolagas. Luohan álgá 4. ceahki rájes

ja joatká miehtá vuoddoahpu. Sirdašuvvamis joatkkaohpahussii leat maid eanebut geat luhpet sámegielloahpahusas. Sámediggi berošta viidáseappot das ahte skulvaeaigggádiin váilu máhttu sámi ohppiid vuoigatvuođaid birra sámegielloahpahussii. Eanet diehtjuohkin skulvaeaigggádiidda ja ohppiide dárbbášuvvo vuoigatvuođaid birra oahpahussii, ja dárbbu birra nannosat koordineremii oahpahusfálaldagas ja dan birra geat dat fáallet gáiddusoahpahusa. Daid ohppiid vuoigatvuohta giellačoahkkanemiide/hospiteremiidda geain lea sámegielloahpahus sámegiela hálddašanguovllu olggobealde, berre mearriduvvot lágas.

Lea sihke celkojuvvon ja navdojuvvon dárbu stuorat mánggabealatvuhtii go guoská sámi kulturásahusaide, deaivvadansajiide ja joavkkuide ja servviide, sihke geográfalaččat, fágalaččat ja šanŋeriid ektui. Guđe fálaldagaid don oaččut lea hui sorjavaš das gos don ásat. Dan oktavuodas ferte kártet guđe geográfalaš guovlluin ja fágalaš surggiin lea dárbu nannejuvvon fálaldagaide. Berre maid identifiseret vejolaš berošteddjiid geat sáhtášedje leat mielde ásaheamen ja jodiheamen ođđa ášahusaid ja deaivvadansajiid maid ferte vihkket dan ektui lea go vejolaš háhkat olmmošlaš ja ekonomalaš resurssaid.

Ain leat guovllut gos eai leat fálaldagat sámiide dahje gos eai leat sámegielat bálvalusat giellaguovddáža bokte. Giellaguovddážit fertejit bálvalit stuorat guovlluidda. Doaimmaid lea vejolaš viidáseappot ovddidit ovttasbarggus eará doaimmaheddjiiguin ja digitála čovdosiiguin.

Sámedikki ovttasbargošiehtadusaid ovddideami lea dehálaš vuoruhit ovddasguvlui, geahččat dan ovddasvástádusjuogadeami oktavuodas ja eanet ovttasbarggu oktavuodas gaskal Sámedikki, gávpogiid ja fylkkagiieldaid, vai leat fálaldagat doppe gos sámit ássat. Viidáseappot lea dehálaš diehtit mat fálaldagat gávdnojit, ja dalle sáhtášii hábmet elektrovnnalaš kártta mas oaidná sámi ášahusaid ja deaivvadansajiid.

Sámi kulturásahusat vásihit oktavuodaváldimiid lassáneami bagadeami, giellaveahki ja ovttasbargoproševttaid birra, muhto dávjá sis eai leat resurssat ja návccat dasa lassin sin dábálaš doaimmaide. Sámi kulturásahusaid berre nannet ekonomalaččat ja kapasitehtalaččat vai lea vejolaš dustet lassánan vuordámušaid ja čuovvulit sin áigumušaid váikkuhit eanet.

Dál leat uhccán ohcanvuđot doarjjaortnegat doaibmaruđaid várás sámi kulturorganisašuvnnaide, joavkkuide ja servviide, mat dahket stuorra oasi sámi eaktodáhtolašvuođas. Ollu veahkkálasbargu čađahuvvo. Doaimmat ruhtaduvvojit prošektaruđaiquin maid sii ohcet iešguđet ruhtadangálduin. Ohcanproseassa ja čuovvovaš raporterin sáhtá leat gáibideaddjin ollugiidda, ja sáhtá danne ráddjet doaibma- ja fálaldatviidodaga. Sámediggi berre árvvoštallat vejolašvuođaid ásahtit ohcanvuđot ortnega doaibmadoarjaga várás sámi kulturorganisašuvnnaide. Sámediggi áigu maiddái árvvoštallat álggahit gealbudandoaibmabijuid sámi eaktodáhtolaš joavkkuid ja servviid várás.

Ohcanvuđot gielladoarjajiid ja giellastipeanddaid ulbmiliid ja njuolggadusaid ferte maiddái geahčadit ja evalueret jeavddalaččat, dađi mielde go servodaga dárbbut rivdet. Dan oktavuodas lea dehálaš vuos čielggadit bajimusdási ulbmiliid, ja dasto árvvoštallat juohke ohcanvuđot gielladoarjaga ja stipeanddaid mihttomeari, njuolggadusaid ja vuoruheami.

Vejolašvuohta gávdnat sámi deaivvadansajiid nu go lanjaid mat hevejit ovdamearkka dihtii čoahkkimiidda, semináraide, bargobájiide, deaivvadansajiide, kurssaide ja dakkáraččaide sáhtá molsašuddat báikkis báikái Sámis ja muhtun sajiin Sámis dat eai oppa leat ge. Doppe gos leat fysalaš sámi ášahusat, nu go sámi giella- dahje kulturásahusat, lea diilli várra veaháš buoret. Sii sáhttet lágidit lanjaid ja vejolaččat bargiid veahkin olggobealde sámi doaimmaheddjiide, dasa lassin ahte sii ieža iežaset doaimmas, ja iežaset bargiid gelbbolašvuođa geavahemiin, sáhttet čađahit iešguđet lágideamiid.

Dakkár geográfalaš guovlluin gos leat uhccán dahje eai oppanassiige sámi kultur- dahje giellaásahusat dahje eará deaivvadansajit, ja dasa lassin uhcit olbmot geain leat návccat bargat sámi eaktodáhtolašvuođain, sáhtá árvvoštallat guorahallat vejolašvuođaid dasa ahte dálá gielddalaš ášahusat nu go álbmotgirjerájut, kulturskuvllat ja veahkkeguovddážit sáhttet váldit badjelasaset stuorat rolla ja ovddasvástádusa lágideamis lanjaid, reaidduid ja bargiid, ja veahkin láchit diliid sámi eaktodáhtolašvuhtii ja báikkálaš álbmogii. Loga munnje proševttas lea dál ovdamearkka dihtii ovttasbargu sullii 36 gielddain earret eará dearvvašvuođastašuvnnaid bokte. Viidáseappot sáhttet muhtun ášahusat ja deaivvadansajit ieža oažžut rolla diehtjuohkima ja máhttogaskkusteami oktavuodas, ja oainnusin dahkamis sámi báikkálaš historijá, gullevašvuođa, giela ja kultuvrra, oassin sin servodatdoaimmas. Das sáhtá Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna evttohus nátionála gealboquovddáži dáruiduhttinpolitihka ja

vearrivuoda birra leat koordinerejeaddjin lagas ovttasbarggus sámi ášahusaiguin.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta olis vurdo doarjjaohcamiid lassáneapmi boahhtevaš jagiid. Buorre lea go álgagat ja sávaldagat iešguđet doaibmabijuide ja lágidemiide lassánit. Dat oažžu oainnusin jearu, dárbbu ja dáhtu váikkuhit sámi dáidaga ja kultuvrra gáhttemii, oainnusmahttimii ja ovddideapmái, identitehtaduddjomii ja máhttoloktemii ja divodeaddji doaibmabijuide maŋŋá dáruiduhttinproseassa. Seammás buvttiha dat muhtun čuolbmačilgehusaid nu go; man deaivilat leat doaibmabijut, gii daid galgá ruhtadit, mat leat Sámedikki ekonomalaš rámmat ja mihttomearit ohcanvuđot ortnegiid, ja gii galgá beassat ohcat? Dasa lassin leat guovllut gos eai leat báikkálaš álgagat man oktavuodas Sámediggi berre geahčadit mo lea vejolaš ášahit fálaldagaid dohko gos lea dárbbu.

Sámediggeráđi mearrádusárvalus

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta sisdoallu guoskkaha seamma gažaldagaid go daid maid Sámediggi ovdalge lea meannudan. Sámedikki rolla mearkaša govda doaimma ollu daid servodatsurggiin maid ferte áddet divodandoaimman sámi kultuvrii viiddes áddejumis, maiddá go guoská dasa ahte doarjut sámi ášahusaid, sámi deaivvadansajiid, oažžut dohkkehuvvot sámi vuoigatvuodaid ja hálddašit Sámedikki doaibmabijuid ja ortnegiid mat galget leat mielde nannemin sámegeielaid ja sámi kultuvrra.

Sámediggi deattuha ahte dáruiduhttinpolitihka, dáruiduhttima ja vearrivuoda geažil lea ollugiin dárbbu bagadeami sámi kultuvrras ja oahppat sámi kultuvrra birra, ja ollugat geat háliidit oahppat sámegeielaid go sii leat váldimin ruovttoluotta iežaset sámi identitehta. Dáruiduhttin lea maid hávváduhtán sámi servodagaid siskkáldasat, maid ferte dikšut. Sámediggi dohkkeha ahte leat ollu regionála, nationála ja riikkaidgaskasaš proseassat maid áigumuš lea nannet ja ovddidit sámi giella ja kultuvrra ja mat leat jo álggahuvvon ja čađahuvvon, ja mat dovddastit ahte oassi báikkálaš servodagain ja válgabiirriin dárbbášit eanet fálaldagaid. Vaikke vel lea ge čađahuvvon viiddes ánggiruššan sámi kultuvrra nannemiin, de lea báhcán ollu bargu. Sihke sámegeielat ja sámi kultuvra leat rašis dilis ollu regiovnain.

Sámedikki mielas lea dárbbu oažžut oidnosii ulbmillaš vugiin visogova daid fálaldagain mat dál addojit sámi giella- ja kulturášahusaid ja deaivvadansajiid bokte dainna ulbmiliin ahte dahkat álkibun sámi álbmogii oažžut visogova ja gávdat fálaldagaid. Viidáseappot háliida Sámediggi geahčadit mo iešguđet sámi válgabiirriin ferte nannet dahje rievdadit ánggiruššama ovddasgavlui sámegeielaid ja sámi kultuvrra ealáskahttima, gáhttema dahje nannema oktavuodas. Ulbmiliin lea ahte sámiide geat ássat árbevirolaš sámi ássanguovlluin, galget sámi mánáidgárdit ja jeavddalaš deaivvadansajit sámi giella- ja kulturfálaldagain leat olámuttus.

Sámi ášahusat ja doaimmat

Sámi ášahusat ja doaimmat leat mielde njulgemin dáruiduhttima vahágiid. Sámediggi áigu váikkuhit dasa ahte ášahuvvojit ášahusat daid surggiin dahje fágain mas dat váilot dál, nu mo ovdamearkka dihte luohi, fanassodjin ja árbevirolašmáhttu boazodoalus. Sámediggi áigu veahkkinn ášahit ášahusaid, deaivvadansajiid ja joavkkuid ja servviid dakkár geográfalaš guovlluide gos dat dárbbášuvvojit, vejolaččat digitála fálaldahkan.

Sámediggi čujuha dasa ahte giellaguovddážat gulaskuddannotáhtas dan giellastrategiijii maid Sámedikki dievasčoahkkinn mearridii geassemánu 2024 áššis 021/24, leat almmuhan iežaset doaibmaguovllu, eaiiggátvuoda ja jahkebergologu. Sámediggi oaidná dárbbu sullasaš doaibmaguorahallama gulahaladettiin eará sámi doaimmaiguin gos dálá fálaldagat evaluerejuvvojit.

Sámediggi lea diehtomielalaš das ahte ášahusánggiruššama ja -huksema ferte geahččat resursaráddjehusaid ja -váilliid olis, sihke olmmošlaš ja ekonomalaš resurssaid dáfus, mat gávdojit sámi servodagain. Dat sáhtá earret eará mearkašit ahte lea dárbbu ovttasbargat dáža doaimmaheddjiiguin, ovdamearkka dihtii girjerájuiguin ja gielddaguin, erenoamážit guovlluin gos eai leat dahje leat uhccán sámi fálaldagat.

Eanet máhttu

Sámediggi lea fuobmán ahte Kanada ja Austrália čađahit «reconciliation barometers» mihtidan dihtii soabadanproseassaid ovdáneami. Sámediggi oaivvilda ahte maiddái Sámis berrejit čađahuvvot jeavddalaš iskkadeamit mihtidan dihtii divodanproseassa ovdáneami maŋŋá assimilerema.

Sámediggi oaidná ahte dárbbášuvvo viidásat duodašteapmi ja dutkan báikkálaš historjjás lokten dihtii báikkálaš

gelbbolašvuoda ja máhtu báikkálaš dáruiduhttinhistorjjá ja báikkálaš váikkuhusaid birra.

Sámediggi oaivvilda ahte dárbu lea iskat váikkuhit go Sámedikki gielladoarjagat ja giellastipeanddat dasa ahte giellageavaheddjiid lohku lassána. Dárbu lea maiddá lagabui geahčadit Sámedikki doarjjaortnegiid kultursuorggis háhkan dihtii ođasmahttojuvvon dieđuid daid ráhkkanusa ja ulbmilolahusa birra.

Sámediggi deattuha ahte dárbbášuvvo eanet máhttu sámiid dárbbuid ja ássanmálliid birra, oktan sámi báikkálaš servodagaid push- ja pull-fáktoriiguin. Dakkár máhttu sáhtta váikkuhit dasa ahte Sámediggi deaivá iežas servodatplánemiin earret eará dan ektui guđe fálddagaid sámit dárbbášit válgabiirriin.

Sihkkarastin dihtii ahte oktagaslaš vuoigatvuodát sámi giellabálvalusaide ja sámegielloahpahussii ollašuhthojit buori láhkai, berre ásahit sámi giella- ja oahpahusáittardeaddji. Sámediggi deattuha ahte dárbu lea bagadeapmái ja oktasaš koordineremii das mo skuvlafáldat sámegiela ja sámegillii doaibmá gielddain ja fylkkagielddain. Dakkár áittardeaddjirolla sáhtta maiddá leat mielde sihkkarastimin ahte sii geaidda dáruiduhttinpolitihkka lea čuočan, leat oadjebasat das ahte sin vuoigatvuodát fuolahuvvojit, mii lea dehálaš divodanproseassas.

Viidásat proseassa

Sámediggi oaidná dárbbu viidásat proseassaide buot válgabiirriin.

1. Sámediggi áigu čadahit regionála gulaskuddanproseassa dainna ulbmiliin ahte oažžut ovdan dárbbu sámi fáldagaide, ortnegiidda ja doaibmabijuide juohke válgabiirres. Dan oktavuodas áigu Sámediggi čadahit álbmotčoahkkimiid.
2. Sámediggi áigu čadahit seminára gielddaide, fylkkagielddaide, sámi joavkkuide ja servviide jagi 2025 dainna ulbmiliin ahte hukset eanet fierpmádagaid.
3. Sámediggi áigu, gulahaladettiin sámi ásahusaiguin, árvoštallat ásahusaid doaimmaid earret eará doaibmaguovllu ja resursadili ektui.
4. Sámediggi ávžžuha nationála, regionála ja báikkálaš eiseválddiid váldit badjelasaset oasi ovddasvástádusas divodanbarggus dáruiduhttima geažil, ja ohcat ovttasbarggu sámi servodagain.
5. Sámediggi ávžžuha eanet gielddaid árvoštallat searvama sámi giellahálddašanguvlui.
6. Sámediggi deattuha ahte báikkálaš soabadeapmi dárbbášuvvo mángga sajis. Sámedikki áigumuš lea ásahit ohcanvuodát doarjjaortnega báikkálaš soabadanproseassaide ja deaivvadansajiide.
7. Sámediggi eaktuda ahte Norgga eiseválddit várrejit doarvái ruđaid divodanbargui dáruiduhttima geažil. Sámediggi čujuha áššái 041/24 árvalusaid birra stáhtabušehttii mii čájeha dárbbuid mat čatnasit Duohtavuoda- ja soabadankommišuvvna raportta čuovvuleapmái.
8. Sámediggi bivdá Stuorradikki váikkuhit dasa ahte čadahuvvojit jeavddalaš iskkadeamit mat mihtidit divodanproseassa ovdáneami dáruiduhttima geažil Norggas, ja ahte iskkaduvvojit vejolašvuodát čadahit oktasaš iskkademiid Norggas, Ruoŋas ja Suomas.

Sámediggeráđi – dievasčoahkkináššit - 018/24

SRD - mearrádus:

Sámediggeráđi mearrádusárvalus

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvvna raportta sisdoallu guoskkaha seamma gažaldagaid go daid maid Sámediggi ovdalge lea meannudan. Sámedikki rolla mearkkaša govda doaimma ollu daid servodatsurggiin maid ferte áddet divodandoaimman sámi kultuvrii viiddes áddejumis, maiddá go guoská dasa ahte doarjut sámi ásahusaid, sámi deaivvadansajiid, oažžut dohkkehuvvot sámi vuoigatvuodaid ja hálddašit Sámedikki

doaimbajuid ja ortnegiid mat galget leat mielde nannemin sámegielaid ja sámii kultuvrra.

Sámediggi deattuha ahte dáruiduhttinpolitihka, dáruiduhttima ja vearrivuoda geažil lea ollugiin dárbu bagadeami sámii kultuvrras ja oahppat sámii kultuvrra birra, ja ollugat geat háliidit oahppat sámegielaid go sii leat váldimin ruovttoluotta iežaset sámii identitehta. Dáruiduhttin lea maid hávváduhttan sámii servodagaid siskkáldasat, maid ferte dikšut. Sámediggi dohkkeha ahte leat ollu regionála, nationála ja riikkaidgaskasaš proseassat maid áigumuš lea nannet ja ovddidit sámii giela ja kultuvrra ja mat leat jo álggahuvvon ja čađahuvvon, ja mat dovddastit ahte oassi báikkálaš servodagain ja válgabiirriin dárbbasit eanet fálaldagaid. Vaikke vel lea ge čađahuvvon viiddes ángiruššan sámii kultuvrra nannemiin, de lea báhcán ollu bargu. Sihke sámegiela ja sámii kultuvrra leat rašis dilis ollu regiuvnnain.

Sámedikki mielas lea dárbu oažžut oidnosii ulbmillaš vuogiin visogova daid fálaldagain mat dál addojit sámii giella- ja kulturásahusaid ja deaivvadansajiid bokte dainna ulbmiliin ahte dahkat álkibun sámii álbmogii oažžut visogova ja gávdnat fálaldagaid. Viidáseappot háliida Sámediggi geahčadit mo iešguđet sámii válgabiirriin ferte nannet dahje rievdadit ángiruššama ovddasguvlui sámegielaid ja sámii kultuvrra ealáskahttima, gáhttema dahje nannema oktavuodas. Ulbmiliin lea ahte sámiiide geat ássat árbevirolaš sámii ássanguovlluin, galget sámii mánáidgárddit ja jeavddalaš deaivvadansajit sámii giella- ja kulturfálaldagain leat olámuttus.

Sámii ásašusat ja doaimmat

Sámii ásašusat ja doaimmat leat mielde njulgemin dáruiduhttima vahágiid. Sámediggi áigu váikkuhit dasa ahte ásašuvvojit ásašusat daid surggiin dahje fágain mas dat váilot dál, nu mo ovdamearkka dihte luohi, fanassodjin ja árbevirolašmáhttu boazodoalus. Sámediggi áigu veahkkim ásašit ásašusaid, deaivvadansajiid ja joavkkuid ja servviid dakkár geográfalaš guovlluide gos dat dárbbasuvvojit, vejolaččat digitála fálaldahkan.

Sámediggi čujuha dasa ahte giellaguovddážit gulaskuddannotáhtas dan giellastrategiijii maid Sámedikki dievasčoahkkim mearridii geassemánu 2024 áššis 021/24, leat almmuhan iežaset doaimmaguovllu, eaggátvuoda ja jahkebargologu. Sámediggi oaidná dárbbu sullasaš doaimmaguorahallama gulahaladettiin eará sámii doaimmaiguin gos dálá fálaldagat evaluerejuvvojit.

Sámediggi lea diehtomielalaš das ahte ásašunángiruššama ja -huksema ferte geahččat resursaráddjehusaid ja -váilliid olis, sihke olmmošlaš ja ekonomalaš resurssaid dáfus, mat gávdnojit sámii servodagain. Dat sáhtá earret eará mearkkašit ahte lea dárbu ovttasbargat dáža doaimmaheddjiiguin, ovdamearkka dihtii girjerájuiguin ja gielddaiguin, erenoamážit guovlluin gos eai leat dahje leat uhccán sámii fálaldagat.

Eanet máhttu

Sámediggi lea fuobmán ahte Kanada ja Austráalia čađahit «reconciliation barometers» mihtidan dihtii soabadanproseassaid ovdáneami. Sámediggi oaivvilda ahte maiddá Sámis berrejit čađahuvvot jeavddalaš iskkadeamit mihtidan dihtii divodanproseassa ovdáneami manjá assimilerema.

Sámediggi oaidná ahte dárbbasuvvo viidásat duodašteapmi ja dutkan báikkálaš historjjás lokten dihtii báikkálaš gelbbolašvuoda ja máhtu báikkálaš dáruiduhttinhistorjjá ja báikkálaš váikkuhusaid birra.

Sámediggi oaivvilda ahte dárbu lea iskat váikkuhit go Sámedikki gielladoarjagat ja giellastepeanddat dasa ahte giellageavaheddjiid lohku lassána. Dárbu lea maiddá lagabui geahčadit Sámedikki doarjjaortnegiid kultursuorggis háhkan dihtii ođasmahttojuvvon dieđuid daid ráhkanusa ja ulbmilolahusa birra.

Sámediggi deattuha ahte dárbbasuvvo eanet máhttu sámiiid dárbbuid ja ássanmálliid birra, oktan sámii báikkálaš servodagaid push- ja pull-fáktoriiguin. Dakkár máhttu sáhtá váikkuhit dasa ahte Sámediggi deaivá iežas servodatplánemiin earret eará dan ektui guđe fálaldagaid sámii dárbbasit válgabiirriin.

Sihkarastin dihtii ahte oktagaslaš vuogiatvuodát sámii giellabálvalusaide ja sámegielloahpahussii ollašuohttojit buori láhkai, berre ásašit sámii giella- ja oahpahusaíttardeaddji. Sámediggi deattuha ahte dárbu lea bagadeapmái ja oktasaš koordineremii das mo skuvlafálaldat sámegiela ja sámegilli doaimmá gielddain ja fylkkagielddain. Dakkár áttardeaddjirolla sáhtá maiddá leat mielde sihkarastimin ahte sii geaidda dáruiduhttinpolitihka lea čuočan, leat oadjebasat das ahte sin vuogiatvuodát fuolahuvvojit, mii lea dehálaš divodanproseassas.

Viidásat proseassa

Sámediggi oaidná dárbbu viidasat proseassaide buot válgabiirriin.

1. Sámediggi áigu čadahit regionála gulaskuddanproseassa dainna ulbmiliin ahte oažžut ovdan dárbbu sámi fáraldagaid, ortnegiidda ja doaibmabijuide juohke válgabiirres. Dan oktavuodas áigu Sámediggi čadahit álbmotčoahkkimiid.
2. Sámediggi áigu čadahit seminára gielddaide, fylkkagielddaide, sámi joavkkuide ja servviide jagi 2025 dainna ulbmiliin ahte hukset eanet fierpmádagaid.
3. Sámediggi áigu, gulahaladettiin sámi ásahusaiguin, árvoštallat ásahusaid doaimmaid earret eará doaibmaguovllu ja resursadili ektui.
4. Sámediggi ávžžuha nationála, regionála ja báikkálaš eiseválddiid váldit badjelasaset oasi ovddasvástádusas divodanbarggus dáruiduhttima geažil, ja ohat ovttasbarggu sámi servodagain.
5. Sámediggi ávžžuha eanet gielddaid árvoštallat searvama sámi giellahálddašanguvlui.
6. Sámediggi deattuha ahte báikkálaš soabadeapmi dárbbášuvvo mángga sajis. Sámedikki áigumuš lea ásahit ohcanvuodot doarjjaortnega báikkálaš soabadanproseassaide ja deaivvadansajiide.
7. Sámediggi eaktuda ahte Norgga eiseválddit várrejit doarvái ruđaid divodanbargui dáruiduhttima geažil. Sámediggi čujuha áššái 041/24 árvalusaid birra stáhtabušehttii mii čájeha dárbbuid mat čatnasit Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvuleapmái.
8. Sámediggi bivdá Stuorradikki váikkuhit dasa ahte čadahuvvojit jeavddalaš iskkadeamit mat mihtidit divodanproseassa ovdáneami dáruiduhttima geažil Norggas, ja ahte iskkaduvvojit vejolašvuodát čadahit oktasaš iskkademiid Norggas, Ruoŋas ja Suomas.

Plána ja finánsalávdegoddi - 007/24

PFL - mearráduš:

Álggahus:

Plána- ja finánsalávdegoddi lea meannudan ášši: 007/24 Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvuleapmi regionálalaččat - Sámedikki rolla nannet sámi gielaide, oahpahusa, kulturásahusaid ja sámi deaivvadanbáikkiid

Mearkkašumit

Mearkkašupmi 1

Mearkkašupmi ovddiduvvon Bargiidbellodaga Arild Pettersen Inga bokte. Lávdegotti miellahtu Bargiidbelodagas Ronny Wilhelmsen, doarju.

Dát lahtut atnet Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna viiddis barggu ja ávžžuhusaid hui árvvus. Kommišuvnna raporta ovddasta dehálaš ja vuđolaš proseassa mii čielgasit čujuha maidda doaibmabijuide lea dárbu vai sáhtta njulget daid čiekŋalis vahágiid maid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmogii. Dát lahtut leat hirkmat fuolas go oidnet ahte sámediggeráđdi ovtas eanetloguin, árvala ođđa doaibmabijuid lassin kommišuvnna árvalan doaibmabijuide. Dát lahtut oaivvildit dan sáhttit láivudit doaibmabidjolisttu man kommišuvdna, vuđolaš barggu vuodul, lea almmuhan. Dát lahtut várrejit lasiheamis doaibmabijuid ovdal go Stuoradiggi lea válmmasin meannudan ášši.

Dasto lea veara moaitit ahte sámediggeráđdi dál árvala álbmotčoahkkimiid ja regionála gulaskuddanproseassa, maŋgel go Sámedikki dievasčoahkkin lea meannudan mángga ášši Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta birra guovvamánus ja njukčamánuš 2024. Dalle sámediggeráđdi ja eanetlohku čuoččuheadje ahte leat

čadahan doarvá buori gulaskuddanproseassa, mas evttohuvvon doaibmabijuin lei viiddis vuodđu. Dál dattege árvalit álbmotčoahkkimiid viidáset proseassa oassin, ja dáid lahtuid oaivila mielde dat čájeha ahte ovddit proseassa ii lean nu vuđolaš go čuoččuhedje. Das vuhtto hoahppu ja dat funonida ášši legitimatehta.

Lea maid ágga jearrat daid demokrátalaš hástalusaid birra mat čuožžilit go ášši meannuduvvo dáinna lágiin. Go álbmotčoahkkimiid ja viidáset gulaskuddanproseassa árvalit easka maŋŋel go dievasčoahkkin juo lea meannudan máŋga guovddáš ášši, de sáhtta dan ipmirdit nu ahte váilu rabasvuota ii ge leat dáhttu searvvahit sámi álbmoga duohta mearridanprosessii álggu rájes. Dát lahtut oaivildit ahte dákkár proseassat fertejit leat sihke vuđolaččat ja daid olis ferte leat einnostahttivuota vai fuolaha daidda viiddis searvama ja legitimatehta. Go maŋida viiddis searvvaheami dassáži go dehálaš mearrádusat juo lea dahkkojuvvon, de lea bahá ahte njeaidá luohtámuša olles proseassii. Lea maid dáid váidalahtti ahte sámediggeráđđi lea láchčán dili nu ahte Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta meannuduvvo máŋgga vuorus, ja lávdegotti lahtut ballet ahte dan geažil leat searvevuoda resurssat stajiduvvon.

Dáid lahtuid mielas lea váidalahtti ahte dán áššis vuhtto heajos plánen, váilevaš vuodđu ja vejolaš demokrátalaš hástalusat, mii funonida Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvoleami ollisvuoda.

Evttohusat

Evttohus 1

Evttohus ovddiduvvon Norgga Sámiid riikkasearvvi (NSR) ja Guovddášbellodaga (GB) Per Johnny Sara bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) Pjera Heaika Muotka, Eirik Larsen, Tor Gunnar Nystad, Kristin Sara, Guovddášbellodaga (GB) Maksim Guttormsen Råskhof, dorjot.

1. čuokkis:

Sámediggi áigu čadhit regionála gulaskuddanproseassa dainna ulbmiliin ahte oažžut ovdan dárbbu sámi fáldagaide, ortnegiidda ja doaibmabijuide juohke válgabiirres. Dan oktavuodas áigu Sámediggi čadhit álbmotčoahkkimiid.

Rievdaduvvo ná:

Sámediggi áigu čadhit čuovvoleaddji regionála gulaskuddanproseassaid ja gulahallančoahkkimiid maid ulmil lea oažžut ovdan dárbbu sámi fáldagaide, ortnegiidda ja doaibmabijuide juohke válgabiirres. Dan oktavuodas áigu Sámediggi čadhit álbmotčoahkkimiid.

4. Teakstaoasi maŋemus cealkka:

“Ulbmilin lea ahte sámiide geat ássat árbevirolaš sámi ássanguovlluin, galget sámi mánáidgárddit ja jeavddalaš deaivvadansajit sámi giella- ja kulturfáldagain leat olámuttus.”

Rievdaduvvo ná:

“Buot sámiide galget sámi mánáidgárdefáldat, sámi oahpahus vuoddo- ja joatkkaskuvllas, ja jeavddalaš deaivvadansajit sámi giella- ja kulturfáldagain leat olámuttus.”

Cealkka:

6. Sámediggi deattuha ahte báikkálaš soabadeapmi dárbbášuvvo máŋgga sajis. Sámedikki áigumuš lea ásahit ohcanvuđot doarjaortnega báikkálaš soabadanproseassaide ja deaivvadansajiide.

Rievdaduvvo ná:

6. Sámediggi deattuha ahte báikkálaš njulgen- ja soabadanproseassat dárbbášuvvojit máŋgga sajis. Sámedikki áigumuš lea ásahit ohcanvuđot doarjaortnega mii doarju báikkálaš proseassaid ja maid dáid deaivvadansajiid ásaheami.

Evttohus 2

Evttohus ovddiduvvon Nordkalottfolket (NORD) Toril Bakken Kåven bokte. Lávdegotti miellahtut Nordkalottfolket (NORD) Øyvind Lindbäck, Knut Einar Kristiansen, doarjuba.

Boahtá rádi evttohusa sadjái:

Ášši 037/24 sáddejuvvo ruovttoluotta sámediggeráđđái viidáset áššemeannudeapmái, dainna ulbmilin ahte galget leat konkreta doaibmabijut ja vejolaš rievdadusat Stuorradikki meannudeami ektui mii vurdojuvvo skábmamánus.

Evttohus 3

Evttohus ovddiduvvon Bargiidbellodaga (BB) Ronny Wilhelmsen bokte. Lávdegotti miellahtu Bargiidbellodagas (BB) Arild Inga, doarju.

Sámediggi hilgu ášši ja vuordá Stuorradikki meannudeames duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raportta. Doaibmabijuin maŋjil duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raportta lea buoret legitimizehta jus dat leat ovttahttojuvvon nationála eiseválddiiguin. Sámediggi deattuha viidáseappot ahte lea deađalaš sihkkarastit ahte buot oassálastit, maiddái stáhta, váldet iežaset oasi ovddasvástádusas ovdalgo álggahit báikkálaš doaibmabijuid mat sáhttet dagahit háddjejuvvon čovdosiid.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai lean eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat: Muđui doarju Sámediggi Sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 037/24

Mearkkašupmi 2 - Sámeálbmotbellodat, árras Ann-Elise Finbog

Sámeálbmot bellodat čujuha guoskevaš áššái; Guvllolaš čuovvoleapmi Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raporta. Vaikko gávdnojit guvllolaš erohusat, erenoamáziid ealáhus ja areálagažaldagaid ektui de guoská raporta olles riikii ja viidáset bargu dainna ferte vuodduuvvot dasa.

Kommišuvdnaraporttas lea sáhka badjelgeahččama ja rasisma birra sámi álbmoga vuostá. Dat gullá mángga dássái.

Persovdnadási badjegeahččan ja rasisma

Joavkodási rasisma

Stádadási rasisma

Guhtemuš lea vearrámus sáhtta digaštallojuvvo, muhto dat mii ii galgga gal digaštallojuvvo leat olmmošlaš golut ja man olu dat leat leamaš. Go olmmoš doaruhuvvot mánnán, de čuvvot váikkuhusat rávisolbmo ahká. Ollugiidda čuočá ballu, lossamiella ja posterašmáhtalaš streassa, fysalaš dearvvašvuodagivssit ja buozalmasvuodát. Go doaruhuvvot mánnán, de lassána riska ollesolmmožin maid doaruhuvvot.

Kommišuvdna lohka sivvan doaruheapmái ja veagalvádimii leat olu ja seahkaš ja dát ferte dulkojuvvo stáda dáruiduhttima vuodul mii dáhpáhuvai sámi álbmoga vuostá. Ja: ahte dutkojuvvo ferte! Ja oahpaheapmi ferte maiddái.

Mánát ja nuorat fertejit ohpet sámegeiela, kultuvrra ja eallinvuogi. Dát oahppu ferte álgit mánáidgárdde dásis ja dát lea álgoálggus stáda ovddasvástádus.

Lea dehálaš servodaga fuomášuhttit ja ságastallan dán fáttá birra. Sámi servodat ferte duodalažžan váldit sin geat leat doaruhuvvon ja veagalváldojuvvon ja doaibmabijuid bidjat johtui.

Mii guoddit duogášávdnasiid, mii diehtit olu daid váttisvuoda sivaidd birra ja diehtit olu váikkuhangaskaomiid birra ja makkár doaibmabijut fertešit bidjot johtui.

Mii fertet dál čájehit - eat dušše buriid áigumušaiiguin, muhto doaimmahišgoahtit daid!

Luondduresursaid ja areálaid loaktin lea čielgaseamos vuolggasadi riiduide gaskkal stuoaraservodaga ja sámi álbmoga. Mii oaidnit dan guolástuspolitihkas, mii lea okta dain áššiid maid maŋjelaš galgat giedahallat.

Mii oaidnit dan nannámis resursaloaktima ja daid areálariidduid maid dat buktá.

Dasa lassin lea guhkit áigge lassánan givssideapmi ja cielaheapmi mii leavvá media bokte.

Dát buktá dorvvohisvuoda eaŋkilolbmuide, bearrašiidda ja sápmelaččaide kollektiivvalaš joavkun.

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna cealká raporttastis ahte dát lea servodatváttisvuoha ja ahte álgoálbmot ja unnitlohkoálbmot fas lea erenoamáš hearkkes joavku.

Našuvnnalaš- ja riikkaidgaskasaš lágat, olmmošvuoiqatvuodát ja FN-soahpamušat rihkkojit beaivválaččat.

Dat politihkalaš ja ekonomalaš vuovdnáskultuvra mii leavvá miehtá Norgga, ii dušše nationála dásis, muhto njoammu maiddá báikkálaš politihkalaš dássái.

Mo dát bargu galgá viidáset plánejuvvot ja čađahuvvot ii leat čielggas. Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna lea dahkan vuđolaš barggu jearahallamiiguin, cealkámuš- ja álbmotčoahkkimiiguin.

Sámediggeráđđi árvala viidáset proseassastis 8 čuoggá/doaibmabiju mat galget čađahuvvot, muhto dás váilo čielga dustejeaddji.

Min oainnu mielde lea ráđdehus ja Stuuradiggi geat leaba rivttes dustejeaddjit. Soai leaba sivalaččat go Norgga ja riikkaidgaskasaš lágat eai čuvvojuvvo. Norgga stáhta lea vuolláičállán ja mearridan riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid ja das lea ovddasvástádus ahte dáid čuvvot.

Dát lea buot deháleamos soabadanbarggus ja dás galgat diedusge mii sápmelaččat veahkehit min máhtuin, gelbbolašvuodain ja min riggodagain vuoi soabadanbargu ovdána.

Evttohus 4 - Áirras Arthur Tørfoss, Ovddádusbellodat

Dáruiduhhtinproseassa lea oahpis ja bures duođaštuvvon. Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raporta ii mielddisbuktán mearkkašahtti odđa dieđuid. Norgga almmolašvuolta, Gonagasa ja stáhtaministara bokte, lea átnon ándağassii dan ovddas mii lea dáhpáhuvan. Ii daga buori midjiide sápmelaččaide erenoamážit, iige muđui Norgga servodahkii, duodi eambo doaktat dáid áššiid. Daid vearrivuodaid ii sáhte nuppástuhttit, ja dálá servodagas leat áibbas eará rabas ja gierdevaš guottut sámiid hárrái. Sámediggi ii hálit vássánáiggi birra smiehttat, muhto bargat ovttas suohkaniiguin, fylkkaiguin ja stáhtain buoret boahtteáiggi ovdii davvin.

Dan oktavuodas Sámediggi áigu čađahit njeallje doaibmabiju:

1. Sámediggi áigu lágídit gulaskuddanproseassa guovlluid mielde man ulbmil lea oažžut ovdan juohke válgaguovllu dárbbuid sámi fáaldagaid, ortnegiid ja doaibmajuid hárrái. Dan oktavuodas Sámediggi áigu lágídit álbmotčoahkkimiid.

2. Sámediggi áigu 2025:s lágídit seminára suohkaniidda, fylkasuohkaniidda, sámi joavkkuide ja servviide, mas mihttu lea viidáset hukset fierpmádagaid.

3. Sámediggi áigu gulahaladettiin sámi ásahusaiguin árvvoštallat ásahusaid doaimmaid, earret eará doaibmaguovllu ja resursadili dáfus.

4. Sámediggi oaidná ahte sáhtta leat dárbu báikkálaš soabadeapmái muhtun báikkiin. Sámediggi áigu ásaht ohcanvuđot doarjjaortnega báikkálaš soabadanproseassaid ja čoahkkananbáikkiid várás.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 26.09.24 dii. 09:00

Jienasteapmi

- Evttohus 3 hilgojuvvui 26 jienain 7 jiena vuostá
- Evttohus 2 hilgojuvvui 24 jienain 10 jiena vuostá

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 35 čoahkis. Dán áššis jienastuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 4 hilgojuvvui 34 jienain 1 jiena vuostá
- Evttohus 1 mearriduvvui 19 jienain 16 jiena vuostá
- Plána- ja finánsalávdegotti ráva mearriduvvui 19 jienain 16 jiena vuostá

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihka
1	Ronny Wilhelmsen, áššejođiheaddji	Runar Myrnes Balto
		Tor Gunnar Nystad
	Ronny Wilhelmsen	
	Toril Bakken Kåven, čoahkkinortnegii	

2	Toril Bakken Kåven	Ronny Wilhelmsen
	Toril Bakken Kåven	
3	Per Johnny Sara	
4	Arthur Johan Tørfoss	Runar Myrnes Balto
		Ole-Henrik Bjørkmo Lifjell
	Arthur Johan Tørfoss	
5	Runar Myrnes Balto	Ronny Wilhelmsen
	Runar Myrnes Balto	
6	Ann-Elise Finbog	
7	Ronny Wilhelmsen	Silje Karine Muotka
		Runar Myrnes Balto
	Ronny Wilhelmsen	
8	Maren Benedicte Nystad Storslett	
9	Svein Oddvar Leiros	Ronny Wilhelmsen
		Arild Pettersen Inga
	Svein Oddvar Leiros	
10	Vidar Andersen	
11	Berit Marie P. E. Eira	Ronny Wilhelmsen
	Berit Marie P. E. Eira	
12	Tor Gunnar Nystad	Runar Myrnes Balto
13	Brynjar Saus	Maren Benedicte Nystad Storslett
		Runar Myrnes Balto
	Brynjar Saus	
14	Ronny Wilhelmsen	Runar Myrnes Balto
		Maren Benedicte Nystad Storslett
	Ronny Wilhelmsen	
15	Mathis Nilsen Eira	
16	Ronny Wilhelmsen, áššejodiheadji	

DC - mearrádus:

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raportta sisdoallu guoskkaha seamma gažaldagaid go daid maid Sámediggi ovdalge lea meannudan. Sámedikki rolla mearkkaša govda doaimma ollu daid servodatsurggiin maid ferte áddet divodandoaibman sámi kultuvrii viiddes áddejumis, maiddá go guoská dasa ahte doarjut sámi ásahasaid, sámi deaivvadansajiid, oažžut dohkkehuvvot sámi vuoigatvuodaid ja hálddašit Sámedikki doaimbajuid ja ortnegiid mat galget leat mielde nannemin sámegeielaid ja sámi kultuvrra.

Sámediggi deattuha ahte dáruiduhttinpolitihka, dáruiduhttima ja vearrivuoda geažil lea ollugiin dárbu bagadeami sámi kultuvrras ja oahppat sámi kultuvrra birra, ja ollugat geat háliidit oahppat sámegeielaid go sii leat váldimin ruovttoluotta iežasat sámi identitehta. Dáruiduhttin lea maid hávváduhtán sámi servodagaid siskkáldasat, maid ferte dikšut. Sámediggi dohkkeha ahte leat ollu regionála, nationála ja riikkaidgaskasaš proseassat maid áigumuš lea nannet ja ovddidit sámi giela ja kultuvrra ja mat leat jo álggahuvvon ja čadahuvvon, ja mat dovddastit ahte oassi báikkálaš servodagain ja válgabiirriin dárbbášit eanet fálaldagaid. Vaikke vel lea ge čadahuvvon viiddes ánggiruššan sámi kultuvrra nannemiin, de lea báhcán ollu bargu. Sihke sámegeielat ja sámi kultuvrra leat rašis dilis ollu regiovnain.

Sámedikki mielas lea dárbu oažžut oidnosii ulbmillaš vugiin visogova daid fálaldagain mat dál addojit sámi giella- ja kulturásahasaid ja deaivvadansajiid bokte dainna ulbmiliin ahte dahkat álkibun sámi álbmogii oažžut visogova ja gávdnat fálaldagaid. Viidáseappot háliida Sámediggi geahčadit mo iešguđet sámi válgabiirriin ferte nannet dahje rievdadit ánggiruššama ovddasguvlui sámegeielaid ja sámi kultuvrra ealáskahttima, gáhttema dahje nannema oktavuodas. Buot sámiide galget sámi mánáidgárdefálaldat, sámi oahpahus vuoddo- ja joatkkaskuvllas, ja jeavddalaš deaivvadansajit sámi giella- ja kulturfálaldagain leat olámuttus.

Sámi ášahusat ja doaimmat

Sámi ášahusat ja doaimmat leat mielde njulgemin dáruiduhttima vahágiid. Sámediggi áigu váikkuhit dasa ahte ášahuvvojit ášahusat daid surggiin dahje fágain mas dat váilot dál, nu mo ovdamearkka dihte luohti, fanassodjin ja árbevirolašmáhttu boazodoalus. Sámediggi áigu veahkkín ášahit ášahusaid, deaivvadansajiid ja joavkkuid ja servviid dakkár geográfalaš guovlluide gos dat dárbbášuvvojit, vejolaččat digitála fálaldahkan.

Sámediggi čujuha dasa ahte giellaguovddážat gulaskuddannotáhtas dan giellastrategiijii maid Sámedikki dievasčoahkkín mearridii geassemánu 2024 áššis 021/24, leat almmuhan iežaset doaimmaguovllu, eaiggátvuoda ja jahke bargologu. Sámediggi oaidná dárbbu sullasaš doaimmaguorahallama gulahaladettiin eará sámi doaimmaiguin gos dálá fálaldagat evaluerejuvvojit.

Sámediggi lea diehtomielalaš das ahte ášahusárgiruššama ja -huksema ferte geahččat resursaráddjehusaid ja -váilliid olis, sihke olmmošlaš ja ekonomalaš resurssaid dáfus, mat gávdnojit sámi servodagain. Dat sáhtá earret eará mearkkašit ahte lea dárbu ovttasbargat dáža doaimmaheddjiiguin, ovdamearkka dihtii girjerájuiguin ja gielddaiguin, erenoamážit guovlluin gos eai leat dahje leat uhccán sámi fálaldagat.

Eanet máhttu

Sámediggi lea fuobmán ahte Kanada ja Austrália čadahit «reconciliation barometers» mihtidan dihtii soabadanproseassaid ovdáneami. Sámediggi oaivvilda ahte maiddá Sámis berrejit čadahuvvot jeavddalaš iskkadeamit mihtidan dihtii divodanproseassa ovdáneami manjá assimilerema.

Sámediggi oaidná ahte dárbbášuvvo viidasat duodašteapmi ja dutkan báikkálaš historjjás lokten dihtii báikkálaš gelbbolašvuoda ja máhtu báikkálaš dáruiduhttinhistorjjá ja báikkálaš váikkuhusaid birra.

Sámediggi oaivvilda ahte dárbu lea iskat váikkuhit go Sámedikki gielladoarjagat ja giellasteanddat dasa ahte giellageavaheddjiid lohku lassána. Dárbu lea maiddá lagabui geahčadit Sámedikki doarjjaortnegiid kultursuorggis háhkan dihtii ođasmahttojuvvon dieđuid daid ráhkkanusa ja ulbmilohusa birra.

Sámediggi deattuha ahte dárbbášuvvo eanet máhttu sámiid dárbbuid ja ássanmálliid birra, oktan sámi báikkálaš servodagaid push- ja pull-fáktoriiguin. Dakkár máhttu sáhtá váikkuhit dasa ahte Sámediggi deaivá iežas servodatplánemiin earret eará dan ektui guđe fálaldagaid sámit dárbbášit válgabiirriin.

Sihkarastin dihtii ahte oktagaslaš vuoigatvuodát sámi giellabálvalusaide ja sámegieloahpahussii ollašuhthojit buori láhkai, berre ášahit sámi giella- ja oahpahušáittardeaddji. Sámediggi deattuha ahte dárbu lea bagadeapmái ja oktasaš koordineremii das mo skuvlafálaldat sámegielas ja sámegillii doaimmá gielddain ja fylkkagielddain. Dakkár áittardeaddjirolla sáhtá maiddá leat mielde sihkarastimin ahte sii geaidda dáruiduhttinpolitihkka lea čuohtan, leat oadjebasat das ahte sin vuoigatvuodát fuolahuvvojit, mii lea dehálaš divodanproseassas.

Viidasat proseassa

Sámediggi oaidná dárbbu viidasat proseassaide buot válgabiirriin.

1. Sámediggi áigu čadahit čuovvoleaddji regionála gulaskuddanproseassaid ja gulahallančoahkkimiid maid ulbmil lea oažžut ovdan dárbbu sámi fálaldagaide, ortnegiidda ja doaimmabijuide juohke válgabiirres. Dan oktavuodas áigu Sámediggi čadahit álbmotčoahkkimiid.

2. Sámediggi áigu čadahit seminára gielddaide, fylkkagielddaide, sámi joavkkuide ja servviide jagi 2025 dainna ulbmiliin ahte hukset eanet fierpmádagaid.

3. Sámediggi áigu, gulahaladettiin sámi ášahusaiguin, árvvoštallat ášahusaid doaimmaid earret eará doaimmaguovllu ja resursadili ektui.

4. Sámediggi ávžžuha nationála, regionála ja báikkálaš eiseválddiid váldit badjelasaset oasi ovddasvástádusas divodanbarggus dáruiduhttima geažil, ja ohcat ovttasbarggu sámi servodagain.

5. Sámediggi ávžžuha eanet gielddaid árvvoštallat searvama sámi giellahálddašanguvlui.

6. Sámediggi deattuha ahte báikkálaš njulgen- ja soabadanproseassat dárbbášuvvojit mángga sajis. Sámedikki áigumuš lea ásahit ohcanvuđot doarjaortnega mii doarju báikkálaš proseassaid ja maiddá deaivvadansajiid ásaheami.

7. Sámediggi eaktuda ahte Norgga eiseválddit várrejit doarvái ruđaid divodanbargui dáruiduhttima geažil. Sámediggi čujuha áššái 041/24 árvalusaid birra stáhtabušehttii mii čájeha dárbbuid mat čatnasit Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna raportta čuovvuleapmái.

8. Sámediggi bivdá Stuorradikki váikkuhit dasa ahte čadahuvvojit jeavddalaš iskkadeamit mat mihtidit divodanproseassa ovdáneami dáruiduhttima geažil Norggas, ja ahte iskkaduvvojit vejolašvuodat čadahit oktasaš iskkademiid Norggas, Ruoŋas ja Suomas.

Muđui doarju Sámediggi Sámediggeráđi árvalusa.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 26.09.24 dii. 10:53